

**Celvedis specializētu atbalsta pakalpojumu
izveidei no vardarbības cietušām sievietēm un
vardarbības ģimenē cietušajām personām
Latvijā saskaņā ar Eiropas Padomes standartiem**

Ceļvedis specializētu atbalsta pakalpojumu izveidei no vardarbības cietušām sievietēm un vardarbības ģimenē cietušajām personām Latvijā saskaņā ar Eiropas Padomes standartiem

Autore

**Dikija Džeimsa (Dicky James),
Starptautiskā konsultante**

Nacionālās konsultantes

Iluta Lāce, "Centrs MARTA"

Zane Linde-Ozola, Latvijas Universitāte

Šajā ziņojumā paustie viedokļi ir autores kompetencē un ne vienmēr atspoguļo Eiropas Padomes oficiālo politiku.

Visi pieprasījumi par šī dokumenta pilnīgu vai daļēju reproducēšanu vai tulkošanu jānosūta Komunikācijas direktorātam (F-67075 Strasbūra vai publishing@coe.int). Citos jautājumos par šo dokumentu jāsazinās ar Demokrātijas atbalsta ģenerāldirektorāta Dzimumu līdztiesības departamenta Kapacitātes veidošanas un sadarbības projektu nodaļu.

Vāka noformējums un makets:
Dokumentu un publikāciju sagatavošanas

Fotoattēli: © Shutterstock

© Eiropas Padome, 2021.
gada aprīlis iespiests Eiropas Padomē.

DPSD redakcija šo publikāciju nav rediģējusi,
lai labotu drukas un gramatikas kļūdas.

Contents

AKRONĪMU SARAKSTS	7
IEVADS/ZIŅOJUMA MĒRĶIS	9
ZIŅOJUMA DARBĪBAS JOMA UN METODOLOĢIJA	10
ZIŅOJUMA STRUKTŪRA	11
1. EIROPAS PADOMES STANDARTI ATTIECĪBĀ UZ SPECIALIZĒTIEM ATBALSTA PAKALPOJUMIEM	12
1.1. Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija)	12
1.2. Eiropas Padomes obligātie standarti atbalsta pakalpojumiem vardarbībā cietušām sievietēm	13
2. GALVENĀS PROBLĒMAS SPECIALIZĒTO ATBALSTA PAKALPOJUMU IZVEIDĒ LATVIJĀ	17
2.1. Izpratne par VPS un VĢ no dzimumu līdztiesības aspekta	17
2.2. Izvairīšanās no cietušā vainošanas	18
2.3. Izpratne par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē ietekmi un riskiem	18
2.4. VPS un VĢ veicēju saukšana pie atbildības	19
2.5. Kopīgs darbs: starpinstitūciju sadarbība	19
3. NACIONĀLAIS KONTEKSTS	22
3.1. Dati par vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē Latvijā	22
3.2. Uzskati un attieksme pret vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē nacionālā līmenī.	24
3.3. Nacionālā līmeņa pasākumi vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanai	25
4. SIEVIEŠU NVO NOZĪME SPECIALIZĒTO PAKALPOJUMU ATTĪSTĪBĀ	27
5. CEĻVEDIS SPECIALIZĒTĀ ATBALSTA PAKALPOJUMA IZVEIDEI NO VARDARBĪBAS CIETUŠĀM SIEVIETĒM UN VARDARBĪBAS ĢIMENĒ CIETUŠĀM PERSONĀM LATVIJĀ	29
Valsts tālruņa palīdzības līnija	29
Patversmes	30
Konsultāciju, aizstāvības un psiholoģiskās palīdzības pakalpojumi	32
Psiholoģiskās palīdzības pakalpojumi	33
No seksuālās vardarbības cietušo personu atbalsta centri un krīzes centri izvarotām personām	35
Secinājumi	36
Ieteikumu kopsavilkums par to, kā izveidot specializētus pakalpojumus no VPS un VĢ cietušām personām saskaņā ar Eiropas Padomes obligātajiem standartiem	37
Atsauces	38

Akronīmu saraksts

BH	Bosnija un Hercegovina
EP	Eiropas Padome
VĢ	Vardarbība ģimenē
SK	Stambulas konvencija
NVKVNJ	Neatkarīgs vietējais konsultants vardarbības novēršanas jautājumos
DARNK	Dažādu aģentūru riska novērtēšanas konference
NVO	Nevalstiska organizācija
PTST	Pēctraumas stresa traucējumi
AK	Apvienotā Karaliste
VPS	Vardarbība pret sievietēm
VKP	Vienīgais kontaktpunkts

Ievads/Ziņojuma mērķis

Šis ziņojums piedāvā ceļvedi specializētu atbalsta pakalpojumu izveidei vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē upuriem Latvijā saskaņā ar Eiropas Padomes standartiem. Ziņojuma mērķis ir atbalstīt Latvijas Republikas Labklājības ministrijas ieceri izstrādāt turpmākus valsts mēroga pasākumus, lai novērstu visa veida vardarbību pret sievietēm. Ziņojuma pamatā ir Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija) principi.

Ziņojuma mērķis nav "uzraudzīt" situāciju attiecībā uz vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē Latvijā, nedz arī skaidrot visas prasības, ko izvirza Stambulas konvencija. Tā mērķis ir sniegt pārskatu par to, kas Latvijā ir izveidots no vardarbības cietušajām sievietēm, ar kādām problēmām saskaras no vardarbības cietušās personas, kuriem ir nepieciešams specializēts pakalpojums, kas ir pieejams un ko varētu attīstīt. Ziņojumā ir ieteikts "ceļvedis", kas ir pamatā stratēģijai, ar kuru izveidot specializētu atbalsta pakalpojumu tīklu vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē cietušajiem visā Latvijā, kas atbilst no vardarbības cietušo vajadzībām un spēj integrēt Eiropas Padomes standartus.

Ziņojuma darbības joma un metodoloģija

Līdzās dokumentu pārbaudei ieskatu par nepilnībām, problēmām un iespējām saistībā ar ceļvedi sniedza padziļinātas intervijas ar galvenajām iesaistītajām pusēm, piemēram, ministrijām, Saeimas deputātiem, akadēmisko aprindu ekspertiem vardarbības pret sievietēm jautājumos un NVO, kas strādā ar vardarbības upuriem. Šīs intervijas bija ļoti vērtīgas, lai iesaistītās puses, kas strādā ar vardarbības upuriem vai viņu vārdā, kā arī paši vardarbības upuri izprastu situāciju. Nacionālās konsultantes arī sniedza visaptverošu ziņojumu par statistikas datiem, kas saistīti par vardarbību pret sievietēm Latvijā, par spēkā esošo tiesisko regulējumu un tiesību aktiem, kurus var izmantot no vardarbības cietušās personas un tās iesaistītās puses, kas viņus atbalsta, kā arī par plašākām kultūras īpatnībām un izaicinājumiem.

Izstrādājot ceļvedi un ieteikumus, šajā ziņojumā ir ņemti vērā gan Latvijas, gan citu Eiropas Padomes dalībvalstu labās prakses piemēri. Tie ir identificēti kā iespējamie veidi, kā var izmantot jau esošo praksi, kā arī praksi, kurai ir potenciāls izstrādāt efektīvus specializētos pakalpojumus.

Eiropas Padomes "Obligātie standarti atbalsta pakalpojumiem vardarbības pret sievietēm upuriem" (2008. gads) ir galvenais dokuments, kurā ietverti standarti specializēto pakalpojumu izveidei no vardarbības cietušajām sievietēm, un tie ir šī ziņojuma un ieteikumu pamatā. Viens no standartu galvenajiem principiem ir "līdzdalība un konsultācijas", kurā galvenā uzmanība pievērsta tam, cik svarīgi ir dot iespēju, sievietēm, kas cieš no vardarbības un vardarbības ģimenē, kā arī izdzīvojušajām sievietēm¹, paust savu viedokli par pakalpojumu attīstību. Lai gan daudzos kontekstos no vardarbības cietušie tiek apklusināti un nav pamanāmi, specializētajiem pakalpojumiem būtu jāstrādā, lai viņu viedoklis un pieredze tiktu uzklauts, kā arī būtu jāinformē par pakalpojumu plānošanu un attīstību.

Tāpēc šajā ziņojumā ir iekļauti no vardarbības cietušo sieviešu un izdzīvojušo sieviešu viedokļi, jo viņu pieredze un uzskati ir nozīmīgi specializēto pakalpojumu tīkla izveidē. Tā kā galvenā uzmanība ziņojumā ir pievērsta pakalpojumam, kas paredzēts no vardarbības cietušajām sievietēm, ziņojumā nav iekļauti ieteikumi par specializētiem pakalpojumiem vardarbības veicējiem. Tomēr visaptverošais Eiropas Padomes princips, ka "vardarbības veicēji ir jāsauc pie atbildības", ir pamats tam, lai izstrādātu specializētu pakalpojumu tīklu no vardarbības cietušām sievietēm. Lai specializētie pakalpojumi no vardarbības cietušajiem būtu efektīvi, vardarbības veicēji ir jāsauc pie atbildības par savu rīcību. Obligātie standarti arī paredz, ka darbam ar vardarbības veicējiem būtu jānotiek līdztekus specializētajiem pakalpojumiem no vardarbības cietušajiem, lai novērstu riskus.

1. Termins "no vardarbības cietusi sieviete" tiek attiecināts uz sievieti, kurai nepieciešams atbalsts, bet termins "izdzīvojuši sieviete" tiek attiecināts uz sievieti, kura ir jau saņēmusi palīdzību un turpina savu dzīvi.

Ziņojuma struktūra

Lai sekmētu specializētu atbalsta pakalpojumu izveidi, šis ziņojums ir iekļauts Stambulas konvencijas “aizsardzības” pīlārā (IV nodaļas 18. – 27. pants). Tomēr ir svarīgi paturēt prātā, ka specializēto atbalsta pakalpojumu tīkla izveidi nevar aplūkot ārpus vispārīgāka institucionāla, juridiska un kultūras konteksta, kurā tas darbotos, un tādējādi prasības attiecībā uz visiem Konvencijas pīlāriem (novēršana, aizsardzība, apstrīdēšana, integrēta politika) ietekmē ziņojuma darbību un struktūru. Tādēļ ziņojumā ir sniegti vairāki ieteikumi, kuru mērķis ir attīstīt tādu vidi, kurā specializēti pakalpojumi varētu darboties efektīvi.

Ziņojuma sākumā (1. nodaļā) ir ieskicēti Stambulas konvencijas vispārējie principi un Eiropas Padomes specializēto pakalpojumu obligātie standarti, nosakot, ka šiem principiem jābūt ne tikai specializēto pakalpojumu pamatā, bet arī plašāk iekļautiem vispārējos pakalpojumos, piemēram, policijas, sociālo dienestu un veselības aizsardzības iestāžu pakalpojumos.

2. nodaļā aplūkotas dažas galvenās problēmas, ko iesaistītās puses ir minējušas saistībā ar ziņojumu par VPS un VĢ cietušajām personām Latvijā.

Valsts konteksts tiek pētīts 3. nodaļā, aplūkojot datus par vardarbību pret sievietēm Latvijā, politikas un tiesisko kontekstu, identificējot turpmākās problēmas, kas ietekmēs specializēto pakalpojumu tīkla attīstību.

4. nodaļā ir uzsvērts, cik svarīgi ir izmantot specializētas sieviešu NVO, lai attīstītu un izveidotu specializētus pakalpojumus no VPS un VĢ cietušajām personām, un nodrošināt, ka cietušās personas vajadzības ir atbalsta sniegšanas procesa centrā.

Ziņojuma 5. nodaļā ir apskatīts, kas Latvijā ir izveidots no VPS un VĢ cietušajām personām, un sniegti ieteikumi, kā to var izmantot specializētu pakalpojumu tīklu izveidei.

Ceļvedī ir aplūkotas problēmas un šķēršļi plašākā mērogā, lai nodrošinātu, ka pasākumi specializētu pakalpojumu no VPS un VĢ cietušajām personām izveidei iekļaujas citu Latvijas īstenoto pasākumu kontekstā. Lai īstenotu šos pasākumus, ir nepieciešams rīcības plāns. Tas ir pirmais ceļvedī minētais solis. Lai gan pastāv ievērojamas problēmas, ceļveža galveno mērķi ir iespējams sasniegt tikai ar kolektīvo politisko gribu un apņēmību.

Ziņojuma 6. nodaļa noslēdzas ar ieteikumu apkopošanu. Ieteikumu mērķis ir piedāvāt virzienu, lai izveidotu specializētu pakalpojumu tīklu no vardarbības cietušajām sievietēm un vardarbības ģimenē cietušajām personām.

1. Eiropas Padomes standarti attiecībā uz specializētiem atbalsta pakalpojumiem

1.1. Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija)

Stambulas konvenciju 2011. gada 7. aprīlī pieņēma Eiropas Padomes Ministru komiteja. Tās pamatā ir starptautiska izpratne par to, ka vardarbība pret sievietēm ir nopietns un plaši izplatīts cilvēktiesību pārkāpums un sieviešu diskriminācijas veids. Tā sakņojas vēsturiski nevienlīdzīgajās varas attiecībās starp sievietēm un vīriešiem.

Tādējādi Eiropas Padome izmanto tādu vardarbības pret sievietēm definīciju, kuras pamatā ir dzimumu līdztiesības aspekts (3. panta a) punkts):

“Vardarbība pret sievietēm ir jebkura ar dzimumu saistīta vardarbība, kas rada vai var radīt fizisku, seksuālu vai psiholoģisku kaitējumu vai ciešanas sievietēm, tostarp šādu kaitējumu draudus, piespiešanu vai patvaļīgu brīvības atņemšanu, neatkarīgi no tā, vai tas notiek publiskajā vai privātajā dzīvē”.

Konvencijas 3. panta b) punktā vardarbība ģimenē definēta kā:

“[...] visa veida fiziska, seksuāla, psiholoģiska vai ekonomiska vardarbība, kas notiek ģimenē vai māsainiecībā, vai starp bijušajiem vai pašreizējiem laulātajiem vai partneriem, neatkarīgi no tā, vai vardarbības izdarītājam ir vai ir bijusi kopīga dzīvesvieta ar upuri.”

Tāpat arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Deklarācijā par vardarbības pret sievietēm izskaušanu (A/RES/48/104) ir izmantots cilvēktiesību un dzimumu nevienlīdzības aspekts, definējot “jebkuru ar dzimumu saistītu vardarbību, kas rada vai var radīt fizisku, seksuālu vai psiholoģisku kaitējumu vai ciešanas sievietēm, tostarp šādu darbību draudus, piespiešanu vai patvaļīgu brīvības atņemšanu gan publiskajā, gan privātajā dzīvē”.

Stambulas konvencijas galvenais mērķis ir novērst vardarbību pret sievietēm, un tajā ir iekļautas īpašas prasības, lai pasargātu no vardarbības cietušos no turpmākas vardarbības un piedāvātu vispārēju (20. pants) un specializētu palīdzību (22. pants), kas vardarbības upuriem palīdzētu pārvarēt postošās sekas un atjaunot savu dzīvi (18. pants).

18. pantā noteikts, ka pasākumi, kas nodrošina VPS un VĢ cietušo aizsardzību:

- ▶ balstās uz izpratni atkarībā no dzimuma par to, kas ir vardarbība pret sievietēm un vardarbība ģimenē, un tie ir vērsti uz no vardarbības cietušo cilvēktiesību un drošības nodrošināšanu;
- ▶ balstās uz vienotu pieeju, kurā tiek ņemtas vērā attiecības starp no vardarbības cietušajiem, vardarbības veiciem, bērniem un plašāku sociālo vidi;
- ▶ ir veidoti, lai izvairītos no atkārtotas viktimizācijas;
- ▶ ir vērsti uz to sieviešu neatkarību un ekonomisko patstāvību, kuras ir cietušas no vardarbības;
- ▶ attiecīgos gadījumos ļauj vairākiem aizsardzības un atbalsta pakalpojumu sniedzējiem atrasties tajās pašās telpās;
- ▶ ņem vērā viegli ievainojamo personu, tostarp vardarbībā cietušo bērnu, īpašās vajadzības, un ir pieejami šīm personām.

1.2. Eiropas Padomes obligātie standarti atbalsta pakalpojumiem vardarbībā cietušām sievietēm

Eiropas Padomes obligātie standarti atbalsta pakalpojumiem vardarbībā cietušajām sievietēm (2008) ir iekļauti Stambulas konvencijā un ir šī ziņojuma pamatā. Obligātie standarti ne tikai atspoguļo pakalpojumu sniegšanas obligāto bāzi visās dalībvalstīs, bet arī nodrošina mērķu līmeņus, uz kuriem tiekties. Tas ir stabils pamats, kas ļauj plānot atbalsta pakalpojumu tīkla izveidi un piedāvā iespēju nodrošināt visu vietējo pakalpojumu nemainīgu kvalitāti.

Šie obligātie standarti izriet no pieredzes un izpratnes par to, kas būs piemērots no vardarbības cietušajiem, kāds būs labākais un piemērotākais veids, kā atjaunot viņu tiesības uz drošību, atgūties no vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas ietekmes un atjaunot savu dzīvi. Lai turpinātu darbu pie specializēto atbalsta pakalpojumu tīkla izveides stratēģijas, būs svarīgi ņemt vērā visu dokumentu.

Šajā nodaļā ir aplūkoti vispārējie principi, kas balstās uz Eiropas Padomes obligātajiem standartiem. Principi ir noteikti galvenokārt attiecībā uz specializētiem atbalsta pakalpojumiem, proti, pakalpojumiem, kuros izmanto speciālistu zināšanas, lai sniegtu atbalstu tieši no VPS un VĢ cietušajiem. Tie ietver tādu pakalpojumu kā palīdzības tālruņa līnijas, patversmes, atbalsta un aizstāvības pakalpojumi, no seksuālās vardarbības cietušo atbalsta centri un krīzes centri izvarotām personām. Eiropas Padomes obligātie standarti ir būtiski, lai šādus pakalpojumus varētu definēt kā specializētus pakalpojumus. To mērķis ir stiprināt, atbalstīt un aizstāvēt no VPS cietušās un izdzīvojušās sievietes.

Ziņojumā ir minēti arī "vispārīgāki" pakalpojumi kā to institūciju pakalpojumi, kas atbalstīs VPS un VĢ cietušās personas, bet kas nav specializēti vai pilnībā koncentrēti uz šo cilvēku grupu. Tas attiektos uz tādām institūcijām kā policija, sociālie dienesti, veselības aprūpes un izglītības iestādes.

Eiropas Padomes obligātie standarti nosaka, kādam jābūt specializētam pakalpojumam un kā tas darbojas. Tomēr ir svarīgi, lai šie principi tiktu integrēti "vispārīgāku" pakalpojumu praksē. Tas ļautu aizsargāt no vardarbības cietušos, kā arī vajadzības gadījumā nodrošinātu viņiem pieeju "specializētam" atbalstam.

Eiropas Padomes obligāto standartu galvenie principi

Eiropas Padomes obligāto standartu galvenie principi ir pirmais solis specializētu pakalpojumu tīkla izveidei. Tos var īstenot dažādos specializētos pakalpojumos dažādās valstīs un kopienās, kā arī tos var attīstīt un pielāgot atbilstoši vietējām vai citām īpašām vajadzībām, neņemot vērā šiem principiem.

Tie ne tikai nodrošina prakses principus, bet vienlaikus var tikt izstrādāti un integrēti visos pasākumos, kuru mērķis ir novērst vardarbību pret sievietēm. Tie koncentrējas uz vardarbībā cietušo sieviešu vajadzībām un tiesībām un ir pamatā stratēģijai, ar kuru izveido specializētu pakalpojumu tīklu Latvijā. Tie ir šādi:

1. Pakalpojumi tiek sniegti, izprotot dzimumu līdztiesības aspektu vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanai.

Tas nozīmē, ka pakalpojumi tiek sniegti, atzīstot, ka vardarbība ir gan dzimumu nevienlīdzības cēlonis, gan sekas. No cilvēktiesību viedokļa, tas nozīmē atzīt, ka sievietes atrodas daudz ievainojamākās situācijās ar daudz mazāk priekšrocībām salīdzinājumā ar vīriešiem. Līdz ar to, lai specializētie pakalpojumi būtu droši, tie ir jāsniedz sievietēm, kā arī jāpiedāvā droša vieta, kas paredzēta tikai sievietēm.

2. Drošība, aizsardzība un cilvēka cieņa

Tas jānodrošina visā pakalpojumu sniegšanas laikā. Ir nepieciešama laba izpratne par riska pakāpi, kādā var dzīvot no vardarbības cietušās sievietes un vardarbības ģimenē cietušās personas, un šo risku pienācīgu pārvaldību.

3. Specializēti pakalpojumi

Darbinieku zināšanu un prasmju bāze būtu jāpielāgo pakalpojuma saņēmēja īpašajām vajadzībām, kas bieži vien ir sarežģītas. Tā ietver izpratni par vardarbības un piespiešanas traumatisko ietekmi uz cietušajām personām, un darba prakses veidošanu, kas balstās uz "traumas apzināšanos". Tās pamatā ir apmācības, lai varētu atbilstoši reaģēt uz cietušā iespējamām bailēm un uzticības trūkumu, kā arī atziņa, ka ir nepieciešamas telpas, kurās uzturas vienīgi sievietes.

4. Daudzveidība un taisnīga piekļuve

Pakalpojumi ir jāizstrādā un jāpielāgo tā, lai tie būtu pieejami sievietēm un bērniem neatkarīgi no viņu izcelsmes. Tiem jābūt pieejamiem bez maksas, vienlīdzīgi un līdzīgi sadalītiem, ņemot vērā valsts ģeogrāfiju un demogrāfiju. Krīzes palīdzībai vajadzētu būt pieejamai 24 stundas diennaktī.

5. Aizstāvība un atbalsts

Darba praksē būtu jāiekļauj aizstāvība un atbalsts, lai varētu nodrošināt pakalpojumu lietotāju tiesības un apmierināt vajadzības. Tas var ietvert atbalstu tiesas procesos, ja nepieciešams, atbalstu, kas nodrošina finanšu tiesības, un emocionālu/psiholoģisku atbalstu.

6. Pilnvarojums/ Iespējošana

Dienestiem būtu jāinformē pakalpojumu saņēmējus par viņu tiesībām un pilnvarām, ļaujot izdarīt apzinātu izvēli. Pret viņiem jāizturas ar cieņu, pietāti un iejūtību.

7. Līdzdalība un konsultācijas

Sniedzot pakalpojumus, uzmanības centrā būtu jāizvirza pakalpojuma saņēmēju viedokļi un pieredze. Iespējami daudz jāizmanto novērtējums un konsultācijas ar pakalpojumu saņēmējiem. Dienestiem jācenšas nodrošināt, ka no vardarbības cietušo sieviešu un izdzīvojušo sieviešu viedoklis ir sadzirdēts.

8. Konfidencialitāte

Īpaša nozīme ir pakalpojumu saņēmēja tiesībām uz konfidencialitāti. Jebkurā situācijā, kad šī konfidencialitāte ir jāpārkāpj (piemēram, ja ir apdraudēts bērns), pakalpojumu saņēmēji ir jāinformē par šiem ierobežojumiem.

9. Vairāku institūciju koordinēta rīcība

Lai varētu nodrošināt pakalpojumu saņēmēju drošību un apmierināt viņu vajadzības, dienestiem būtu jāsadarbojas ar vairākām institūcijām. Tam nepieciešamas visu institūciju zināšanas par dzimumu līdztiesības pieeju un izpratne par pakalpojumu saņēmēju riskiem un vajadzībām.

10. Vardarbības izdarītāju saukšana pie atbildības

Dienestiem būtu jāstrādā, uzticoties un cienot no vardarbības cietušos, kā arī ar izpratni par to, ka vardarbības pret sievietēm un vardarbību ģimenē veicēji jāsauc pie atbildības par savu rīcību. Tas būtu jāiekļauj jebkuros pakalpojumos, kas paredzēti vardarbības veicējiem, un šādiem dienestiem vienmēr būtu jāstrādā sadarbībā ar speciālistiem, kas sniedz pakalpojumus vardarbības upuriem.

11. Pārvaldība un atbildība

Specializēto pakalpojumu organizācijas būtu pienācīgi jāvada, izmantojot stingru personāla atbildības sistēmu. Personālam būtu jānodrošina nepieciešamais atbalsts, atbilstoša kvalifikācija un prasmes.

12. Tolerances pret vardarbību mazināšana

Tolerance pret vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē būtu jānovērš pakalpojumu sniedzēju organizācijās un to praksē. Būtu jāveicina nevardarbīgu modeļu izmantošana, veicot dzimuma aspekta analīzi, kas veicinātu vienotu izpratni gan kopienas, gan individuālā līmenī.

Obligātie un vēlamie standarti specializēto pakalpojumu sniegšanai

Visaptveroši principi attiecas uz visiem VPS un VĢ novēršanas pakalpojumu veidiem. Ieteicamais minimālais pakalpojumu līmenis ir norādīts tabulā katrai pakalpojumu jomai.

Attīstot specializētos pakalpojumus no VPS un VĢ cietušajām personām, nepieciešams ņemt vērā Latvijas praksi un tās izmantošanas un pielāgošanas iespējas, lai nodrošinātu atbilstību specializēto pakalpojumu sniegšanas standartiem. Tas ir sīkāk apskatīts 5. nodaļā.

Pakalpojuma veids	Obligātie standarti	Vēlamie standarti
Tālruņa palīdzības līnija: Vienots kontaktpunkts, kas pieejams 24/7. Iespējams sniegt informāciju vietējiem dienestiem par visiem VPS un VĢ upuriem.	Viens, kas attiecas uz visa veida vardarbību pret sievietēm, vai viens, kas attiecas uz vardarbību ģimenē, un viens – uz seksuālu vardarbību. Mazākās valstīs tas var būt pietiekami.	– Vienmēr atbild cilvēks. – Neatbildēto zvanu skaita uzraudzība.
Padoms/aizstāvība: Sniegt juridiskus un praktiskus padomus cietušo interešu aizstāvībai.	Viens uz 50 000 sievietēm.	– Attiecīgā gadījumā speciālistu konsultācijas un cietušo aizstāvības personāls var atrasties citos vispārējos dienestos, piemēram, policijas iecirkņos.
Konsultācijas: Sniegt terapeitisku atbalstu, ņemot vērā ar VPS saistītās traumas, un vajadzības gadījumā, ilgtermiņa atbalstu.	Viens uz 50 000 sievietēm. Tas var ietvert esošās specializētas VPS grupas, piemēram, patversmes, krīzes centrus izvarotām personām un sieviešu konsultāciju centrus. Katrā reģionā vajadzētu būt vienam specializētam VPS konsultāciju dienestam.	– Ideālā gadījumā atrodas vietā, kas pieejama vienīgi sievietēm; ir informācija par traumām.
Plašākai informācijai: Dažādi vietēji izstrādāti pakalpojumi, kas nodrošina un sadarbojas ar konkrētām no VPS cietušo grupām. Var ietvert grupu darbu un vardarbībā cietušo sieviešu atbalsta pasākumus, kā arī kampaņas.	Jāsasniedz lielākās vietējās minoritāšu grupas, īpaši izolētas grupas un sievietes ar invaliditāti.	Jānodrošina pasākumi sievietēm, kurām ir ierobežota piekļuve tādiem pakalpojumiem, piemēram, sievietēm ieslodzījumā vai psihiatriskajās slimnīcās.
Patversmes: Nodrošināt izmitināšanu sievietēm un viņu bērniem, kuri atstāj mājas VPS un VĢ dēļ. Šis pakalpojums jānodrošina ārkārtas situācijās, un par prioritāti jāizvirza sieviešu un bērnu garīgā un fiziskā drošība.	Dalībvalstīs, kurās patvēruma ir vienīgais vai galvenais pakalpojuma veids, uz 10 000 iedzīvotājiem jābūt vienai vietai. Dalībvalstīs, kurās patvēruma vietas ir daļa no plašāka pasākumu projektu tīkla, uz 10 000 sievietēm jābūt vienai ģimenes vietai. Katrā provincē/reģionā būtu jābūt vismaz vienai specializētai VPS patversmei.	Ja ir konstatēta vajadzība, jābūt pieejamiem patvēruma pakalpojumiem cietušajiem, kas cietuši no vardarbības "goda vārdā", piespiedu laulībām, sieviešu dzimumorgānu kropļošanu, bērnu seksuālo izmantošanu un cilvēku tirdzniecību. – Jānodrošina pakalpojumu pieejamība lauku sievietēm – Jābūt pieejamam bezmaksas transportam uz patversmēm.

Krīzes centri izvarotām personām: Sniegt specializētus aizstāvības un konsultāciju pakalpojumus seksuālās vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas upuriem. Pakalpojums pieejams no vardarbības cietušajām personām, kuras izvēlējušās neziņot policijai. Jābūt konfidencialiem, ar zināšanām par traumas ietekmi.	Vajadzētu būt vienam uz 200 000 sievietēm. Vajadzētu būt vismaz vienam speciālistam no seksuālās vardarbības cietušo centrā, konkrēti – krīzes centrā izvarotām personām katrā reģionā.	Krīzes centri izvarotām personām spēj nodrošināt gan aizstāvību, gan terapeitisku atbalstu. Tie, kuri būs ziņojuši policijai un varēs ierasties tiesā, saņems speciālistu aizstāvību. Tiem, kuri nav ziņojuši policijai, ir pieejamas speciālistu konsultācijas. Ja nepieciešams, no vardarbības cietušās personas var saņemt abus palīdzības veidus.
Centri no seksuālās vardarbības cietušām personām: Sniegt specializētus tiesu medicīnas ekspertīzes pakalpojumus no seksuālās vardarbības cietušajiem. Tie var atrasties slimnīcās vai atsevišķi veidotos centros. Lai šajā procesā atbalstītu vardarbībā cietušās sievietes, tiesu ekspertīzes ir jāveic sievietēm un jābūt tieši speciālistēm, konsultantēm sievietēm, kas palīdz vardarbībā cietušām sievietēm visā procesā.	Viens uz katrām 400 000 sievietēm.	No seksuālās vardarbības cietušo personu centriem jāatrodas krīzes centros izvarotām personām vai arī tiem jābūt cieši saistītiem, lai pēc izmeklēšanas varētu veikt tālāku nosūtīšanu. No vardarbības cietušajām personām jānodrošina iespēja ātri piekļūt praktiskajam un terapeitiskajam atbalstam.

Eiropas Padomes obligāto standartu vispārējo principu iekļaušana vispārējos pakalpojumos, kas paredzēti no vardarbības cietušajām personām

Eiropas Padomes visaptverošo principu un prakses prasības attiecībā uz obligātajiem standartiem būtu jāpieņem ne tikai neatkarīgiem specializētiem pakalpojumiem, kas paredzēti vienīgi VPS un VĢ cietušo personu atbalstam, bet arī plašāk jāintegrē tādos tiesību aktos noteiktajos pakalpojumos kā tiesībsardzības, veselības aprūpes un sociālie dienesti, kuriem ir saskare ar VPS un VĢ cietušajiem. Lai speciālistu pakalpojumu tīkls darbotos veiksmīgi, ir būtiski, lai tās institūcijas, ar kurām tas sadarbojas, pieņemtu obligātajos standartos noteiktos principus un darba praksi. Pastāv īpašas prakses prasības tiesībsardzības un citu pasākumu obligātajos standartos, un tās ir nepieciešamas, lai izveidotu efektīvu specializēto pakalpojumu tīklu un nodrošinātu no vardarbības cietušo personu vajadzības.

Ziņojuma 2. nodaļā ir sīkāk aplūkotas problēmas, kas tika konstatētas intervijās ar iesaistītajām pusēm Latvijā, un iekļauti ieteikumi obligāto standartu principu iekļaušanai valsts institūcijās, piemēram, tiesībsardzības, veselības aizsardzības un sociālās labklājības jomā.

Ceļveža 1. ieteikums: Nodrošināt, ka Stambulas konvencijas galvenie principi un Eiropas Padomes obligātie standarti atbalsta pakalpojumu sniegšanai no VPS cietušajām personām ir jebkuras stratēģijas, ar ko izveido specializētus pakalpojumus no VPS un VĢ cietušajiem, pamatā.

2. Galvenās problēmas specializēto atbalsta pakalpojumu izveidē Latvijā

Šajā nodaļā ir aplūkotas galvenās problēmas, kas saistītas ar vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē cietušajām personām un kas tika apspriestas intervijās ar iesaistītajām pusēm. Eiropas Padomes obligātie standarti nosaka prakses standartus ne tikai specializētiem pakalpojumiem sievietēm, bet arī uzsver to, cik svarīgi ir principi, kas ietverti vispārīgāku valsts dienestu praksēs, piemēram, tiesībsardzības, veselības aprūpes un sociālās labklājības jomā. Obligātie standarti nodrošina minimālo līmeni praksei tiesībsardzības iestādēs un veselības aprūpes iestādēs. Specializēto atbalsta pakalpojumu tīkla izveides plānā jāparedz iespēja veidot vispārīgākus atbalsta pakalpojumus, lai varētu pienācīgi reaģēt uz vardarbībā cietušo vajadzībām, nodrošināt viņu aizsardzību un palīdzēt viņiem saņemt specializētu atbalstu, kad tas ir nepieciešams (19. un 20. pants).

2.1. Izpratne par VPS un VĢ no dzimumu līdztiesības aspekta

Lai izveidotu specializētu pakalpojumu sievietēm, kas ir cietusi no vardarbības, Latvijā būtu jāizstrādā vienota pieeja vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai, ņemot vērā dzimumu nevienlīdzības aspektu. Šis aspekts ir ļoti svarīgs, lai apkarotu un vērstos pret vardarbību pret sievietēm, jo tas atzīst, ka dzimumu nevienlīdzība ir gan tās cēlonis, gan sekas. Tajā ir ietverts arī viedoklis, ka sievietes nesamērīgi skar ar dzimumu saistīta vardarbība un viņas cieš no tās vienkārši tāpēc, ka ir sievietes (3. panta d) punkts). Stambulas konvencijas 6. pants aicina dalībvalstis nodrošināt, ka pasākumu izstrādē un to ietekmes novērtēšanā tiek ņemts vērā dzimumu līdztiesības aspekts.

Būtisks izaicinājums, kas tika identificēts intervijās ar galvenajām iesaistītajām pusēm Latvijā, bija plaši izplatītais izpratnes trūkums par dzimumu līdztiesības aspektu vardarbībā pret sievietēm un vardarbībā ģimenē. Kāds no dalībniekiem to raksturoja kā pilnīgu "dzimuma neievērošanu". Tika uzskatīts, ka tas ne tikai ietekmē lēmumu, kas saistīti ar cietušā vardarbības dzīvi, pieņemšanu, piemēram, policijā un tiesu iestādēs, bet arī citos dienestos, kurus varētu izmantot no vardarbības cietušās personas. Tas tika uzskatīts par ļoti nozīmīgu šķērslī palīdzības un atbalsta sniegšanā.

Kāda Latvijas sieviete aprakstīja, kā tradicionālie pieņēmumi par dzimumu likuši viņai turpināt sadzīvot ar vardarbību ("Centrs MARTA", 2018. gads):

"Tieši sociālie dienesti lika man justies tā, it kā man būtu pienākums apmierināt viņa vajadzības".

Izpratne par dzimumu līdztiesības aspektu vardarbībā pret sievietēm un vardarbībā ģimenē ļauj institūcijām efektīvāk risināt šo problēmu, lai nodrošinātu riskam pakļauto sieviešu vajadzības, un ietver atbildes reakciju uz viņu tiesībām uz drošību un cieņu. Tas arī ļauj izprast varas ļaunprātīgu izmantošanu, ko vardarbības veicēji izmanto, lai kontrolētu un piespiestu no vardarbības cietušos:

"Visi viņam tic, jo viņš skaisti runā. Bet viņi nezina, kas viņš patiesībā ir".

Dzimumu līdztiesības aspekts ir Eiropas Padomes obligāto noteikumu būtisks un visaptverošs princips attiecībā uz specializētajiem pakalpojumiem, un tas būtu jāiekļauj ne tikai specializētajos pakalpojumos, bet arī jāievēro tajās institūcijās, kas strādā ar specializētajiem pakalpojumiem, izmantojot apmācības, vienotas izpratnes veicināšanas pasākumus un kopīgu darbu. Tā ir ne tikai sistēma, kas atzīst sieviešu un viņu bērnu tiesības uz drošību, bet arī būtisks instruments institūcijām, kas palīdz novērst vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē un efektīvi apmierināt cietušo vajadzības.

Ceļveža 2. ieteikums: Strādāt, lai veidotu izpratni par dzimumu līdztiesību un iekļautu Eiropas Padomes obligāto standartu principus to valsts aģentūru darbā un praksē, kuras strādā ar no VPS un VĢ cietušajām personām.

2.2. Izvairīšanās no cietušā vainošanas

Bez dzimumu līdztiesības aspekta, kas balstīts uz vienlīdzību un cilvēktiesību regulējumu, no vardarbības cietušās sievietes bieži tiek vērtētas negatīvi, vainotas pret sevi vērstā vardarbībā un tiek radīta sajūta, ka viņām nav, kur vērsties pēc palīdzības. Iesaistītās puses, kuras tika intervētas šī ziņojuma vajadzībām, minēja “no vardarbības cietušā vainošanas” fenomenu, kas ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc no VPS un VĢ cietušās personas nevēlas meklēt palīdzību vai arī, meklējot palīdzību tiesībsargājošajās iestādēs, bieži vien jūtas bezpalīdzīgākas vai arī tas viņām rada turpmāku risku.

No vardarbības cietušās personas tiek vainotas gadījumos, kad institūcijas savu pieeju pamato ar pieņēmumiem un mītiem par VPS un VĢ, kas atbildību par vardarbību uzliek sievietei, nevis vardarbības veicējam. Bieži vien no vardarbības cietušajiem tiek jautāts: “Ko jūs darījāt, lai viņš kļūtu vardarbīgs?” Tiek uzskatīts, ka no vardarbības cietušā uzvedība ir izraisījusi vardarbību. Piemēram, no seksuāla uzbrukuma cietušā uzvedība tiek vērtēta kā iespējamā uzbrukuma iemesls. To var uzskatīt par “sekundāru ļaunprātīgu izmantošanu” (Stambulas konvencijas 18. panta 3. punkts) vai “institucionālu ļaunprātīgu izmantošanu”, jo tā var radīt vēl lielāku psiholoģisku kaitējumu no vardarbības cietušajām personām, kā rezultātā institūcijas neatpazīst un nerisina vardarbīgas kontroles radīto kaitējumu, kuriem pakļautas ir sievietes, un nespēj saukt vardarbības veicējus pie atbildības.

Ceļveža 3. ieteikums: Izmantot visaptverošu apmācības programmu, lai veidotu iesaistīto pušu izpratni par dzimumu līdztiesības aspekta nozīmi, kas atbilst no vardarbības cietušo personu vajadzībām un atjauno viņu tiesības. Apmācībās būtu jāpievēršas arī riskiem, ar ko saskaras no vardarbības cietušie, cietušā vainošanas problēmai un tam, cik svarīga ir vairāku institūciju sadarbība un vardarbības veicēju saukšana pie atbildības.

2.3. Izpratne par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē ietekmi un riskiem

Vardarbība pret sievietēm ir plaši izplatīts cilvēktiesību pārkāpums. Tās ietekme ir gan tūlītēja, gan ilgstoša, ko rada daudzkārtēja fiziska, seksuāla un garīga sieviešu un meiteņu iespaidošana, tostarp izraisa nāvi. Tā negatīvi ietekmē sieviešu vispārējo labklājību un neļauj pilnvērtīgi piedalīties sabiedrības dzīvē. Tas ne tikai negatīvi ietekmē sievietes, bet arī viņu ģimenes un sabiedrību kopumā. Rodas milzīgas izmaksas, ko veido lielāki veselības aprūpes un sociālās aprūpes izdevumi un juridiskie izdevumi, un produktivitātes samazināšanās, kas ietekmē valstu budžetus un vispārējo attīstību (PVO, 2013. gads).

Pasaules Veselības organizācija 2013. gadā veica vispārēju novērtējumu par vardarbības ietekmi uz sievietes veselību. Tā rezultāti liecināja, ka aptuveni viena no trim sievietēm kādā dzīves posmā piedzīvos VPS, bieži vien kā psiholoģisku izmantošanu un vardarbīgu kontroli. Novērtējumā uzsvērts, ka vardarbība visā pasaulē būtiski negatīvi ietekmē sievietes veselību – gan garīgo, gan reproduktīvo:

- ▶ Nāve un ievainojumi – pētījumā konstatēts, ka pasaulē 38% no visām nogalinātajām sievietēm noslepkavojis viņu intīmais partneris, un 42% sieviešu, kas pārcietušas fizisku vai seksuālu partnera vardarbību, ir guvušas ievainojumus.
- ▶ Depresija – partneru vardarbība būtiski veicina sieviešu garīgās veselības problēmas, jo sievietēm, kuras ir piedzīvojušas partneru vardarbību, ir gandrīz divreiz lielāka iespēja piedzīvot depresiju, salīdzinot ar sievietēm, kuras nav piedzīvojušas vardarbību.
- ▶ Problēmas ar alkohola lietošanu – sievietēm, kas saskaras ar intīmo partneru vardarbību, ir gandrīz divreiz lielākas iespējas saskarties ar alkohola lietošanas problēmām nekā citām sievietēm.

- ▶ Seksuāli transmisīvās slimības – sievietēm, kuras piedzīvo fizisku un/vai seksuālu vardarbību, ir 1,5 reizes lielāka iespēja iegūt sifilisa infekciju, hlamīdijas vai gonoreju. Dažos reģionos (tostarp Subsahāras Āfrikā) pastāv 1,5 reizes lielāka iespēja, ka viņas varētu saslimt ar HIV.
- ▶ Nevēlama grūtniecība un aborts – abu partneru vardarbība un seksuālā vardarbība, kurā nav iesaistīts partneris, tiek saistīta ar nevēlamu grūtniecību; ziņojumā konstatēts, ka sievietēm, kuras piedzīvo fizisku un/vai seksuālu partnera vardarbību, pastāv divreiz lielāka aborta iespējamība nekā sievietēm, kuras nepiedzīvo šo vardarbību.
- ▶ Zidaiņi ar zemu dzimšanas svaru – sievietēm, kuras piedzīvo partneru vardarbību, ir par 16% lielāka iespēja, ka viņām piedzims bērns ar zemu dzimšanas svaru. Pētījums rāda, ka ģimenēs, kurās ir vardarbība, ir augstāka zidaiņu mirstība un saslimstība.

Bērniem, kas uzaug ģimenēs, kurās ir vardarbība, var būt dažādi uzvedības un emocionāli traucējumi. Viņi bieži vien dzīvo bailēs un nemierā un ir pakļauti vardarbības veicēja jaunprātīgas izmantošanas riskam. Šo ietekmi uz bērniem var saistīt arī ar veiktu vai piedzīvotu vardarbību vēlāk dzīvē.

Vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē sociālās un ekonomiskās izmaksas ir milzīgas, un tām ir ļoti liela ietekme uz visu sabiedrību. Sievietes var ciest no izolācijas, nespējas strādāt, darba algas zaudējuma, nepiedalīšanās regulārās aktivitātēs, un viņu stāvoklis var ierobežot spēju rūpēties par sevi un bērniem.

Nemot vērā šādu ietekmi, valsts specializēto pakalpojumu tīkla izveide ir būtiska, lai risinātu VPS problēmu. Šāds tīkls var darboties, lai apmierinātu to sieviešu sarežģītās vajadzības, kuras ir cietušas no vardarbības, un lai palīdzētu atjaunot viņu dzīvi.

Šajā ziņojumā intervētās iesaistītās puses bieži norādīja, ka daudzas institūcijas nav sapratušas vai atzinušas to risku, kādā sievietes un viņu bērni dzīvo, vai riska ietekmi uz viņu veselību un labklājību. Tāpēc sievietes bieži nesaņem vajadzīgo un pelnīto palīdzību. Viena no iesaistītajām pusēm, kas cieši sadarbojas ar cietušajām sievietēm, norādīja, ka policija joprojām bieži uzskata vardarbību ģimenē par "ģimenes konfliktu", ignorējot dzimumu/varas dinamiku, kas veicina vardarbību pret sievietēm un neatzīst, ka pastāv risks dzīvībai, veselībai un labklājībai. Kā apgalvoja kāda iesaistītā puse, "sabiedrība, kas pieļauj vardarbības turpināšanu mājās, redzēs vardarbību visā sabiedrībā, jo tieši tur tā tiek apgūta".

Ieinteresētās puses uzskatīja, ka sievietes parasti neuzticas policijai un citām tiesībsargājošajām institūcijām, un bieži atsakās meklēt aizsardzību.

Sievietes, kuras vērsušās pie "Centrs MARTA", ir aprakstījušas šo pieredzi, bieži vien norādot, ka labāk būtu dzīvot ar vardarbību, nevis meklēt palīdzību, kas var situāciju vēl sarežģīt ("Centrs MARTA", 2018. gads):

"Viņš man uzbrūk ar nažiem, un viņi [policija] saka, ka viņiem nav iemesla neko darīt, kamēr kaut kas nav noticis."

"...Sākumā, kad viņš pirmo reizi sāka kļūt vardarbīgs, es divreiz piezvanīju policijai. Bet pēc tam, kad sapratu viņu attieksmi, es vairs nezvanīju..."

Iesaistīto pušu intervijās tika īpaši uzsvērts, ka institūcijām trūkst zināšanu un izpratnes par to, cik daudzām sievietēm draud ievainojumu un nāves risks, par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē nelabvēlīgo psiholoģisko ietekmi, kā arī par dzimumu līdztiesības aspektu tika īpaši uzsvērts iesaistīto pušu intervijās, un tas atspoguļojas to sieviešu piezīmēs, kuras cieš no vardarbības.

2.4. VPS un VĢ veicēju saukšana pie atbildības

Papildus izpratnes trūkumam par lielo risku, ar ko saskaras daudzas no VPS un VĢ cietušās personas, viena no lielākajām problēmām, ko minēja iesaistītās puses, bija nevēlēšanās saukt vardarbības veicējus pie atbildības. Tika uzskatīts, ka vardarbība mājas apstākļos netiek uztverta tik nopietni kā cita veida vardarbība, un vardarbības pret sievietēm veicēji dažkārt tiek mazāk tiesāti, izmantojot cietušā vainošanu un izpratnes trūkumu par dzimumu nevienlīdzību un risku.

Eiropas Padomes obligāto standartu pamatprasība nosaka, ka "pret visa veida vardarbību pret sievietēm jāizturas tikpat nopietni kā pret citiem noziegumiem" (2008. g., 53. lpp), un tas attiecas uz visām tiesībsargājošajām iestādēm, tostarp policiju un tiesu. Ja vardarbības veicēji netiek saukti pie atbildības par izdarīto vardarbību un jaunprātīgu izmantošanu, specializētais pakalpojums nevar pienācīgi aizsargāt vardarbības upurus.

2.5. Kopīgs darbs: starpinstitūciju sadarbība

Apsverot valsts pakalpojumu tīkla izveidi no VPS un VĢ cietušajām personām, ir ļoti svarīgi apzināties, kā šie dienesti var sadarboties ar citām attiecīgajām institūcijām, piemēram, veselības aprūpes iestādēm, policiju un sociālo pakalpojumu institūcijām. Ir nepieciešama koordinēta kopienas pieeja.

Stambulas konvencijā ir pievērsta uzmanība nepieciešamībai koordinēt pasākumus un tos īstenot, sadarbojoties visām attiecīgajām institūcijām, kurām ir nozīmīga loma vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanā (7. panta 2. punkts). Konkrētāk, konvencija paredz, ka, sniedzot atbalstu no vardarbības cietušajām personām un lieciniekiem, valsts nodrošina efektīvu sadarbību starp attiecīgajām valsts iestādēm, tostarp tiesām, prokuroriem, tiesībsardzības iestādēm, vietējām un reģionālajām iestādēm, kā arī NVO un citām iesaistītajām organizācijām (18. panta 2. punkts). Stambulas konvencija atzīst arī specializēto NVO nozīmi šajā jomā, un tā aicina valstis efektīvi sadarboties ar šīm organizācijām (9. pants). Jautājumi par riska novērtēšanu un pārvaldību, kā arī nepieciešamība pēc regulārām apmācībām par vairāku institūciju sadarbību, ir aplūkoti Stambulas konvencijas 15. un 51. pantā.

Intervijās ar iesaistītajām pusēm, kas tika veiktas saistībā ar šo ziņojumu, tika pausti pārliecinoši viedokļi, ka iestādēm, kas sazinās un sadarbojas, lai nodrošinātu no vardarbības cietušo vajadzības, koordinēta rīcība nav raksturīga. Tika pausta neapmierinātība ar darba sadrumstalotību, kas rada risku reputācijai un nepietiekamu zināšanu apmaiņu. Piemēram, 2019. gadā Izglītības ministrija, Veselības ministrija un Labklājības ministrija plānoja trīs atsevišķus mācību kursus speciālistiem (pedagogiem, veselības speciālistiem un sociālajiem darbiniekiem) par vardarbības ģimenē novēršanu. Ja tiktu organizēta un sniegta kopīga apmācība šiem speciālistiem, tas būtu būtisks solis, lai stiprinātu sadarbību starp iesaistītajām pusēm un veidotu vienotu izpratni par katras iesaistītās puses atbildību, novēršot vardarbību ģimenē. Tomēr iesaistītās puses uzskatīja, ka tas tiek veikts nekonsekventi un neveicina iestāžu sadarbību.

Apmācību, kas atbilst Eiropas Padomes obligātajiem standartiem, nozīmi nedrīkst novērtēt pārāk zemu. Tām jābūt konsekventām un standartizētām, un tas ir ļoti labs veids, kā dažādas iestādes var savstarpēji sadarboties un mācīties. Vairāku institūciju koordinēta atbilde ne tikai efektīvāk risina no vardarbības cietušo vajadzības, bet arī samazina darba dublēšanos un resursu izšķērdēšanu. Vissvarīgākais ir tas, ka šādi var vislabāk izprast un pārvaldīt no vardarbības cietušo personu riskus un drošību.

Ceļveža 4. ieteikums: Nodrošināt, ka vairāku institūciju sadarbības modeļa galvenais mērķis ir izveidot specializētu pakalpojumu tīklu no VPS un VĢ cietušajām personām Latvijā. Šī pieeja jāņem vērā visās apmācībās, instrumentos vai lietas protokolos.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Latvijas projekts “Soli tuvāk: Kopienas vienota pieeja vardarbībai pret sievietēm”

Projektā tika izstrādāts, pārbaudīts un īstenots Latvijā pirmais daudznozaru standartizēts iestāžu sadarbības modelis VPS gadījumiem, kura uzmanības centrā ir no vardarbības cietusī sieviete, lai dotu iespēju sievietēm ziņot un tādējādi mazinātu atkārtotas vardarbības risku. Šo vietējo iniciatīvu varētu attīstīt vai īstenot plašāk, lai nodrošinātu saskaņotu kopienas pieeju.

Projektā tika izstrādāti trīs rīki:

- Policijas riska novērtējuma anketa, kas jāaizpilda pašvaldības vai Valsts policijai un jānosūta sociālajiem dienestiem, tika izstrādāta, izmēģināta, uzlabota un pēc tam atkārtoti izmantota. Tika izstrādātas arī vadlīnijas, un lietotāji tika apmācīti to lietošanā.
- Tika izstrādāts standartizēts sadarbības modeļa uzraudzības instruments, lai uzraudzītu atsevišķus gadījumus, tostarp iejaukšanos, kas paredzēta vardarbības upuriem un vardarbības veicējiem, ko īstenojušas dažādas iesaistītās puses, kā arī informāciju par atkārtotiem pārkāpumiem un to sekām.
- Tukuma novada Sociālais dienests pielāgoja riska novērtējuma anketu (DARNK)², lai varētu veiksmīgāk strādāt ar arvien pieaugošu lietu skaitu, par kurām informācija tika saņemta no policijas. Tas nebija paredzēts sākotnējā projekta plānā, bet pašvaldības to atzinīgi novērtēja, jo tādējādi tiek ietaupīts laiks un vardarbības upuris tiek iesaistīts plāna izstrādē, kura mērķis ir izvairīties no atkārtotas vardarbības.
- Šī projekta rezultātā policijas riska novērtējuma anketa tika ieviesta nacionālā līmenī.

2. DARNK ir “Dažādu aģentūru riska novērtējuma konference” akronīms (MARAC, Multi-Agency Risk Assessment)

DARNK modelis

Pirmā pilsēta, kura sāka īstenot šo modeli, bija Kārdifa Velsā. Tagad tas tiek praktizēts visā Apvienotajā Karalistē. DARNK ir vairāku aģentūru riska novērtēšanas sanāksme. Parasti tā notiek katru nedēļu vai reizi divās nedēļās. DARNK ir izveidota, lai ātri reaģētu uz vardarbības ģimenē upuriem, kuriem ir augsts ievainošanas vai dzīvības apdraudējuma risks. Tajā piedalās galvenās iesaistītās puses, piemēram, policija, sociālie dienesti, veselības aprūpes iestādes, bērnu aprūpes iestādes un NVO, un izmanto vienotu riska novērtēšanas sistēmu. Tā novērtē risku, un, ja tas ir augsts, vai ja pēc speciālista atzinuma, no vardarbības cietušais ir pakļauts augstam riskam, tiek novirzīts uz nākamo DARNK. DARNK vada policija, un galveno lomu pilda Neatkarīgs vardarbības ģimenē novēršanas koordinators (NVĢNK). Parasti šī loma ir specializētajiem NVO, un tā sniedz atbalstu no vardarbības cietušajai personai kriminālprocesa ietvaros. Tās neatkarība no tiesībsardzības iestādēm dod iespēju iegūt cietušā uzticību. DARNK sanāsmē piedalās iesaistītās institūcijas, un tā ir vieta, kur notiek zināšanu un informācijas apmaiņa par iespējamo dzīvības apdraudējuma risku, kā arī tās vienojas par darbībām šī riska novēršanai. No vardarbības cietušo personu drošība ir sevišķi svarīga.

DARNK ir bijusi ļoti ietekmīga kā koordinēta vairāku institūciju reakcija uz vardarbību ģimenē. Daudzās vietējās teritorijās ir īstenots līdzīgs modelis attiecībā uz tiem no vardarbības cietušajiem, kuri saskaņā ar vērtējumu nav augsta riska grupā, bet tomēr ir neaizsargāti, un kur ir panākta vienošanās par iejaukšanos, lai novērstu riska palielināšanos. Šis modelis nozīmē to, ka tiek apspriesti protokoli un kopēji riski, darbības tiek saskaņotas, un institūcijas nepārtraukti strādā kopā.

3. Nacionālais konteksts

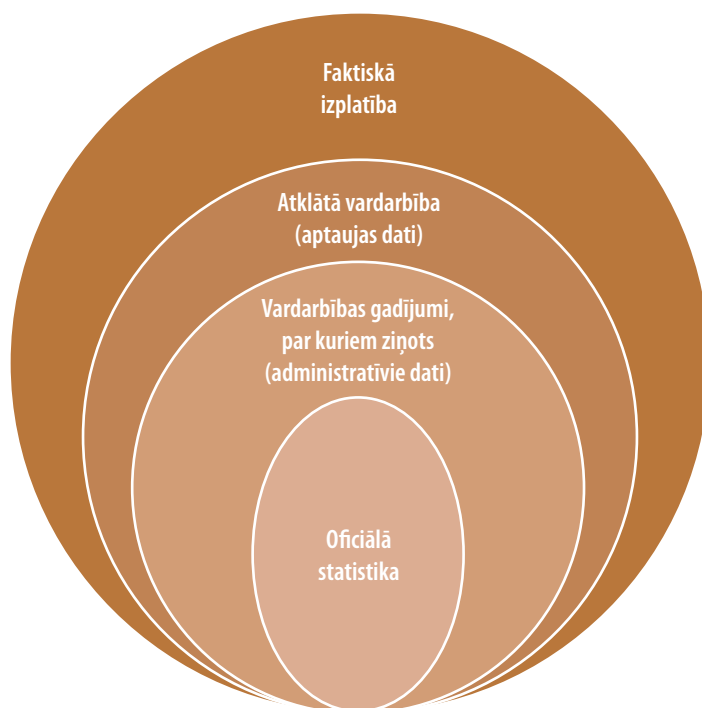
3.1. Dati par vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē Latvijā

Oficiālā statistika un administratīvie dati ietver Latvijā reģistrētus VPS un VĢ gadījumus, par kuriem ir ziņots.

Vardarbības izplatības rādītāji šajos datu avotos ir daudz zemāki nekā vardarbības izplatība, kas tiek uzrādīta plašākos pētījumos, piemēram, ES mēroga pētījumā, ko veica Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (2014. gads). Saskaņā ar oficiālo valsts statistiku 2018. gadā no savu partneru vardarbības cieta 179 sievietes. Tas ir neliels pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem. Labklājības ministrijas 2015. gada ziņojums "Vardarbība ģimenē skaitļos" liecina, ka ik gadu aptuveni 60 sievietes nopietni ievaino viņu partneri. Laika posmā no 2015. līdz 2018. gadam vismaz 30 sievietes nogalināja viņu partneri.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas datiem 2019. gadā 583 no vardarbības cietušās personas (no tiem 21 bija vīrieši) izmantoja sociālās rehabilitācijas pakalpojumu. Sievietes visbiežāk cietušas no emocionālas vardarbības (546 gadījumi) un vairāku veidu vardarbības, kā arī fiziskas un seksuālas vardarbības draudiem (102 gadījumi). Sievietes, kas cietušas no fiziskas, seksuālas un ekonomiskas vardarbības, reti bija to cietušo vidū, kuri saņēma sociālo rehabilitāciju.

Tomēr ir svarīgi saprast, ka, iegūstot pilnīgu un informatīvu pārskatu par vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē valsts līmenī, nevar paļauties tikai uz oficiālo statistiku. Šie skaitļi var atspoguļot tikai nelielu daļu no reālās situācijas, jo ir ļoti daudz no vardarbības cietušo personu, kuri nelūdz policijas vai citu institūciju palīdzību (skatīt diagrammu). Šo problēmu labi ilustrē Latvijas dati, kur aptaujās atklātā vardarbība daudzkārt pārsniedz oficiālās statistikas vai administratīvo datu avotu datus.

Visaptverošāki pētījumi, kuros iekļautas no vardarbības cietušās personas, kuras nekad nav izmantojušas policijas vai citu tiesībsargāšanas iestāžu palīdzību, liecina par atšķirīgu ainu.

Piemēram, 32% sieviešu ir ziņojušas, ka kopš 15 gadu vecuma viņas ir bijušas fiziskas un/vai seksuālas vardarbības upuri, bet tikai 17% no šīm sievietēm ir informējušas policiju. Iesaistīto pušu intervijas liecina, ka viens no iemesliem, kāpēc Latvijā ir zems vardarbības ziņošanas līmenis, ir zema uzticība policijai. Aptuveni trešdaļa iedzīvotāju (27%) neuzticas policijai, un 63% iedzīvotāju uzticas policijai (ES vidējais rādītājs ir vairāk nekā 70%)³.

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras veiktais ES mēroga pētījums par vardarbību pret sievietēm atklāja, ka:

- ▶ Latvijā kopumā ir augstāks to sieviešu īpatsvars, kuras piedzīvo vardarbību no partneriem/bijušajiem partneriem vai citiem vīriešiem, salīdzinot ar ES valstu vidējo rādītāju.
- ▶ 14% sieviešu Latvijā ir cietušas no partnera vai citas vardarbības, kas ir par 3% augstāks nekā ES vidējais rādītājs.
- ▶ 60% sieviešu Latvijā ir pakļautas partneru vai bijušo partneru psiholoģiskai vardarbībai. Tas ir par 23% vairāk nekā vidēji ES.

Turklāt Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts ir aprēķinājis, ka izmaksas par vardarbību pret sievietēm ģimenē vien Latvijā varētu sasniegt EUR 442 miljoni gadā.⁴

Izstrādājot stratēģiju specializēto pakalpojumu īstenošanai, nepieciešams novērst atšķirības starp oficiālo statistiku un tādiem datu avotiem par vardarbības pret sievieti izplatību, kuros ņemti vērā vardarbības un ļaunprātīgas rīcības gadījumi, par kuriem nav ziņots un kuri nav atklāti. Jāveido izpratne par to, kas ir nepieciešams valsts un vietējā līmenī. Stratēģijā būs jāiekļauj arī no vardarbības cietušo un izdzīvojušo sieviešu, kā arī iesaistīto pušu, kuras izprot cietušā vajadzības, viedokļi un pieredze. Tas bija galvenais jautājums tām intervētajām iesaistītajām pusēm, kuras apkopo datus un pēta vardarbību pret sievietēm jautājumu. Daži no iesaistītajiem puda bažas, ka šo pakalpojumu attīstības vai jaunu pakalpojumu veidošanas priekšplānā jābūt vardarbības patiesai izplatībai un cietušā vajadzībām.

Precīzu datu vākšana un izvērtēšana, un padziļināti pētījumi par vardarbību pret sievietēm, ir ne tikai ieguldījums, kas dos iespēju un atbalstīs atbilstoša valsts specializēto pakalpojumu tīkla izveidi, bet to paredz arī Stambulas konvencija. Tāpēc jebkura specializēto pakalpojumu izstrādes stratēģija, kas balstīta uz Eiropas Padomes obligātajiem standartiem, ir jāpamato ar datiem un veiktajiem pētījumiem.

Ceļveža 5. ieteikums: Padziļinātu datu apkopošanai ir jābūt par pamatu rīcības plāna par specializēto pakalpojumu izveidi Latvijā izstrādei un īstenošanai, un tajā būtu jāiekļauj kvalitatīvu pētījumu dati, kas pauž sieviešu NVO, no VPS un VĢ cietušo personu /izdzīvojušo sieviešu viedokli.

Ceļveža 6. ieteikums: Īpaša uzmanība jāpievērš datu vākšanai par tādiem gadījumiem, par kuriem nav ziņots policijai un citām tiesībsargāšanas iestādēm, lai izprastu pakalpojumu pieprasījumu un vajadzības.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Pētījumi Bosnijā un Hercegovinā

Strādājot pie Stambulas konvencijas ratifikācijas Bosnijā un Hercegovinā (BH), tika veikti vairāki pētījumi par vardarbības pret sievieti izplatību, cēloņiem un sekām. 2012. gadā Dzimumu līdztiesības aģentūra sadarbībā ar vairākām iesaistītajām pusēm, tostarp sieviešu NVO, veica vairākus apsekojumus, lai noteiktu VPS patieso apmēru. Pētījums tika publicēts 2013. gadā, un tas bija pirmais pētījums par vardarbības izplatību, kas veikts Bosnijā un Hercegovinā. Pēc tam tika veikti pētījumi, kuros īpaši pētīts vardarbības ģimenē raksturs un izplatība BH (Sezars, 2013.gads). Šādi pētījumi ir svarīgi, jo tie palīdz politikas veidotājiem izstrādāt tādus rīcības plānus, kas ir saskaņā ar Stambulas konvencijas principiem un piedāvāt pakalpojumus, kas atbilst sieviešu vajadzībām konkrētā valstī. Veicot izmaksu un ieguldījumu sociālās atdeves analīzi, tas ļauj nākamā budžeta līdzekļus iestrādāt gan valsts, gan reģionālajos rīcības plānos.

3. European Commission (2019). Public opinion on police. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/lineChart/themeKy/18/groupKy/88/savFile/927>

4. European Institute for Gender Equality (2016). Pieejams: <https://eige.europa.eu/publications/combating-violence-against-women-latvia>

Zviedrijas zināšanu pilnveidošana par VPS, apkopojot policijas un tiesībsargājošo iestāžu datus par noziedzību

Zviedrijas Valsts noziedzības novēršanas padomei (*Brottpförebyggande rådet BRÅ*) ir svarīga loma VPS apkarošanā, gatavojot Zviedrijas oficiālo noziedzības statistiku. Padome ir Tieslietu ministrijas aģentūra un tiesu sistēmas pētniecības un attīstības centrs. Padome galvenokārt strādā, lai mazinātu noziedzību un uzlabotu drošību sabiedrībā, sagatavojot datus un izplatot informāciju par noziedzību un noziedzības novēršanu. Dati ietver visus notikumus, par kuriem ziņots un kuri reģistrēti Zviedrijas policijā, Zviedrijas Prokuratūrā, Zviedrijas Muitas un Zviedrijas Ekonomisko noziegumu apkarošanas iestādē. Informācija par izvarošanu, piespiešanu veikt seksuāla rakstura darbības, seksuālu vardarbību, dzimumtieksmi, rupju sievietes neaizskaramības pārkāpumu vai rupju neaizskaramības pārkāpumu (dzimumneitrāla versija) un nelikumīgu izsekošanu (vajāšanu) atrodama Padomes mājaslapā.

Oficiālā noziegumu statistika balstās uz divām atšķirīgām pārkāpumu reģistrēšanas klasifikācijām. Nodarījumi, par kuriem tiek ziņots, un aizdomās turētās personas balstās uz noziegumu kodiem, savukārt personas, kuras atzītas par vainīgām un recidivisms balstās uz likuma sadaļas atsaucēm. Ir pieejama papildu informācija par dažiem datiem, kuru pamatā ir noziedzības kodi, piemēram, par cietušā dzimumu un vecumu. Dati, kuru pamatā ir atsauces uz kriminālkodeksu, ietver informāciju par vainīgā dzimumu, bet informācija par cietušo nav obligāta. Veicot nepārtrauktu analīzi, kurā salīdzināti šie dažādie datu avoti, Padome ir spējusi sekot līdzi izmaiņām un tendencēm valstīs daudzu gadu garumā, kā arī dažkārt salīdzināt tendences saistībā ar VPS starp apgabaliem un pašvaldībām. Rezultāti ir pamats lēmumu pieņemšanai tiesu sistēmā, parlamentā un valdībā. Tas arī nozīmē, ka datus ir iespējams izmantot, lai reaģētu uz pieprasījumu, veiktu agrīnu intervenci un novērstu VPS.⁵

3.2. Uzskati un attieksme pret vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē nacionālā līmenī.

Šajā ziņojumā intervētās iesaistītās puses bieži pauda bažas par to, ka Latvijā ir augsts tolerances pret vardarbību pret sievietēm līmenis, kas nozīmē, ka sievietes nesaņem vajadzīgo palīdzību un, ka netiek ņemts vērā risks, ka daudzas no viņām dzīvo ar vardarbības veicēju.

“Viņam ir draugi, kas strādā policijā un valdībā. Liekas, ka viņš var darīt visu, ko vēlas, un es vienkārši ciešu.”

“Man nav spēka vai gribas vairs cīnīties! Es jūtos tā, it kā dzīvotu beztiesiskā valstī.”

Vardarbības pret sievietēm izplatība Latvijā ir augsta, un līdztekus tam arī tolerances pret vardarbību līmenis joprojām ir augsts. Tomēr ir vērojamas pozitīvas pārmaiņas sabiedrības attieksmē. 2016. gadā 31% Latvijas iedzīvotāju uzskatīja, ka vardarbība ģimenē ir privāta lieta, kas būtu jārisina ģimenē (Eurobarometrs, 2016. gads), bet 2018. gadā šāda pārliecība bija tikai 19% iedzīvotāju (SKDS, 2018. gads). 2016. gada dati liecina, ka 64% respondentu Latvijā uzskata, ka pret sievietēm vērsta vardarbība ģimenē nekad nav attaisnojama un vardarbības veicējs vienmēr jāsauc pie atbildības; 2018. gada dati liecina par šī viedokļa pieaugumu. To atbalstīja 75% iedzīvotāju.

Izmaiņas sabiedrības attieksmē, ka pret sievietēm vērsta vardarbība ir netaisnīga, ir jāizmanto tālākai izpratnes pilnveidošanai. Specializētu pakalpojumu tīklu izveidē var balstīties uz šīm pārmaiņām, veicinot izpratni un līdzdalību tajās kopienās, kurās tie attīstīsies, mobilizējot atbalstu no vardarbības cietušajām personām.

Celvēža 7. ieteikums: Īstenot izpratnes veicināšanas kampaņu par VPS un VĢ, nodrošinot, ka šī kampaņa ir vērsta uz sievietēm visās kopienās, tostarp lauku kopienās, jauniešiem, vecāka gadagājuma sievietēm, sievietēm no minoritāšu grupām.

5. Plašāka informācijai par Zviedrijas piemēru pieejama Eiropas Dzimumu līdztiesības institūtā (2016): <https://eige.europa.eu/publications/administrative-data-collection-violence-against-women-good-practices>

LABĀS PRAKSES PIEMĒRS

Austrijas kampaņa “Dzīvot bez vardarbības”

2014. un 2015. gadā Austrija organizēja plašu kampaņu “Dzīvot bez vardarbības” (*GewaltFreiLeben*). Šo kampaņu koordinēja Federālā Izglītības un sieviešu lietu ministrija, bet to īstenoja sieviešu NVO speciālistu federācija. Šīs kampaņas ietvaros tika organizēti daudzi informatīvi pasākumi, tostarp informācijas izplatīšana par sieviešu tālruņa palīdzības līniju pret vardarbību, kas ir bezmaksas visā Austrijā, informatīvu pasākumu organizēšana, materiālu publicēšana vairākās valodās un semināru organizēšana dažādām ieinteresētajām pusēm. Mērķgrupas ietvēra visu sabiedrību, veselības aprūpes nozari, profesionāļu grupas, kas iesaistītas augsta riska gadījumos, migrantus, jauniešus un žurnālistus. Kampaņu finansēja Eiropas Savienība un Federālā sieviešu lietu ministrija (Eiropas Padome, 2017. gads). Šī valdības ministriju un iestāžu sadarbība deva iespēju kampaņai uzrunāt vardarbības upurus, kā arī veicināt izpratni par VPS un VĢ visā valstī.

3.3. Nacionālā līmeņa pasākumi vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanai

Vardarbības novēršanas politika

Aptaujātās iesaistītās puses uzskatīja, ka par spīti tam, ka valsts politikā ir vērojams neliels progress un pārmaiņas attiecībā uz vardarbību pret sievietēm, pieeja joprojām ir sadrumstalota, un tas rada politikas un tās prakses nekonsekvenci. Tika norādīts, ka valsts politikas pieeja VPS un VĢ novēršanā ir bijusi reaktīva un daudz mazāk proaktīva. Iesaistītās puses arī uzsvēra nepieciešamību pēc vienotas definīcijas attiecībā uz vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē, kas būtu saskaņā ar Stambulas konvenciju, jo īpaši ar dzimumu saistīto vardarbību.

Kamēr nav konkrētu tiesību normu vai nacionālo rīcības plānu, kas būtu vērsti uz vardarbības pret sievietēm vai vardarbības ģimenē novēršanu, Labklājības ministrija, Tieslietu ministrija, Iekšlietu ministrija un Veselības ministrija šos jautājumus ir iekļāvušas vairākos politikas plānošanas dokumentos. Vēsturiski Labklājības ministrija ir bijusi viena no galvenajām vardarbības pret sievietēm novēršanas politikas īstenošanā iesaistītajām pusēm.

Pirmais politikas plānošanas dokuments, kas tieši vērsts uz vardarbības ģimenē novēršanu tika apstiprināts 2008. gadā (Valsts programma “Vardarbības ģimenē novēršana 2008.-2011. gadā”). Tā galvenie mērķi bija:

- ▶ vardarbības ģimenē izplatības Latvijā pētīšana;
- ▶ sabiedrības izpratnes veidošana par vardarbību ģimenē;
- ▶ koordinācijas veicināšana starp iesaistītajām iestādēm.

Pēc tam VĢ tika iekļauta valsts ģimenes politikā (Valsts ģimenes politikas pamatnostādnes 2011.-2017. gadam), kurā iekļauti vairāki vardarbības ģimenē novēršanas un mazināšanas pasākumi, piemēram, speciālistu apmācības un sabiedrības informēšana par vardarbību ģimenē. Vardarbības ģimenē novēršanas pasākumi tiek īstenoti arī sabiedrības veselības politikas pasākumu ietvaros (Sabiedrības veselības politikas pamatnostādnes 2014.-2020. gadam).

Iesaistītās puses atzīst, ka ir panākts zināms progress valsts politikas plānošanā šajā jautājumā, taču tā joprojām ir sadrumstalota un noved pie risinājumu un interpretācijas nekonsekvences. Visaptveroša, tiesību aktos nostiprināta VĢ un VPS definīcija nepastāv. Rezultātā katra ministrija šos jautājumus risina atšķirīgi. VPS un VĢ ir sarežģīti un plaši jautājumi, kuriem nepieciešama vienota definīcija, lai tos varētu efektīvi risināt. Tas ir svarīgs solis, lai nodrošinātu saskaņotu politikas plānošanu un attīstību.

Vairāku iestāžu forums, kurā pārstāvētas visas tās ministrijas un iesaistītās puses, kurām ir kāda loma VPS novēršanā, tostarp specializētas sieviešu NVO kā galvenās iesaistītās puses, būtu piemērots veids, kā virzīt šo ieteikumu, lai izstrādātu saskaņotas VPS un VĢ definīcijas, kas atbilst Stambulas konvencijas definīcijām.

Likumdošana vardarbības novēršanā

Kopš 2014. gada, NVO un citu iesaistīto institūciju kampaņas rezultātā, tika uzlabots, tiesiskais regulējums vardarbībā cietušo personu aizsardzībai. Saskaņā ar normatīvos aktos noteikto, policijai ir tiesības aizvest vardarbīgo personu no mājām un ierobežot tās atgriešanos, kā arī nodrošināt, ka vardarbības veicēji netuvojas cietušajai personai vismaz astoņas dienas. Analizējot pieejamos datus, jāsecina, ka arvien biežāk tiek izmantoti

abi vardarbībā cietušo aizsardzības mehānismi, proti, arī pagaidu aizsardzība, ko īsteno tiesa. 2019. gadā tika pieņemti 672 lēmumi par aizliegumu tuvoties vardarbībā cietušajai personai. 2015.-2018. gada periodā 97,2% lēmumi tika pieņemti gadījumos, kur vardarbības veicējs ir vīrietis. Pēdējo gadu laikā arvien vairāk tiek piemērots arī cits aizsardzības pasākums - cietušo pagaidu aizsardzība, vēršoties tiesā⁶. 2019. gadā tika izdoti 940 lēmumi (2018. gadā – 879; 2017. gadā – 827; 2016. gadā – 626; 2015. gadā – 524)⁷.

Tomēr iesaistītās puses norādīja, ka šie aizsardzības mehānismi ir balstīti uz dzimumneitrālu izpratni par vardarbību, lai gan no VPS un VĢ pārsvarā cieš sievietes. Policijai ir tiesības aizvest jebkuru personu no kopīgās mājāsaimniecības, kas draud ar vardarbību. Izpratnes trūkums par VPS un VĢ dinamiku praksē nozīmē, ka VPS un VĢ likumdošanā nav atzīts kā sieviešu diskriminācijas veids un ka noteiktas vardarbības formas, piemēram, vardarbība ģimenē, ir vērstas pret sievietēm, tikai tāpēc, ka viņas ir sievietes, vai arī neproporcionāli tās ietekmē.

Tāpat arī valsts finansēto sociālās rehabilitācijas pakalpojumu regulējums neatspoguļo dzimumu līdztiesības aspekta VĢ vai VPS gadījumos, bet nosaka, ka pakalpojumi ir pieejami “no vardarbības cietušām pilngadīgām personām”. “No vardarbības (fiziska, seksuāla, ekonomiska vai emocionāla vardarbība vai fiziskas vai seksuālas vardarbības draudi, vai vardarbīga kontrole) cietušai pilngadīgai personai tiek nodrošināti pakalpojumi [...]” VĢ vai VPS šajos noteikumos nav atsevišķi minētas.

Tomēr iesaistītās puses norādīja, ka tiesību aktu īstenošana ir dzimumneitrāla. Tas nozīmē, ka tajā nav ņemtas vērā vardarbībā cietušā vajadzības un realitāte, ka joprojām pastāv tolerance pret VPS no institūciju puses, kas savukārt nozīmē, ka šie instrumenti netiek efektīvi izmantoti un vardarbībā cietušais nevar uzticēties šīm institūcijām, piemēram, policijai un tiesām, kam būtu jānodrošina aizsardzība.

Tāpat kā īstenotās politikas gadījumā, trūkst vienas, valsts mēroga VPS vai VĢ definīcijas, kas atspoguļotu vardarbībā cietušo personu (galvenokārt sieviešu) vajadzības un realitāti un ko varētu izmantot visās likumdošanas iniciatīvās. Tas ir būtisks izaicinājums, lai veicinātu starpinstitūciju atbalstu, izveidotu specializētus pakalpojumus saskaņā ar Eiropas Padomes obligātajiem standartiem un izstrādātu tiesību aktus un politiku, kas atbilstu vardarbībā cietušo personu vajadzībām.

Ceļveža 8. ieteikums: Izstrādāt vienotas, saskaņotas vardarbībai pret sievietēm un vardarbībai ģimenē definīcijas valsts līmenī, kas atbilst Stambulas konvencijā iekļautajām definīcijām, lai nodrošinātu politikas un likumdošanas īstenošanas un prakses konsekveni.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRS

Skotijas nacionālā stratēģija

2014. gadā Skotijas valdība kopā ar pašvaldību apvienību (COSLA) izstrādāja nacionālo stratēģiju cīņai pret VPS un VĢ. “Vienlīdz droši: Skotijas stratēģija vardarbības pret sievieti izskaušanai” ir vairāku institūciju iniciatīva, kurā piedalās policija, mājokļu aģentūras, sociālie dienesti, bērnu aprūpes dienesti, veselības aprūpes dienesti un specializētās sieviešu NVO. Rīcības plāns, kas veido stratēģijas ceļvedi, tiek pārskatīts katru gadu. Tas ietver arī to, ka VPS un VĢ upuri saņem pakalpojumus, kas atbilst Eiropas Kopienas Padomes minimālajiem standartiem, ka tie ir pietiekami un ilgtspējīgi finansēti.

Tas ir labās prakses piemērs, jo tajā ir atzīts, ka VPS un VĢ ir dažādu institūciju kompetencē. Šo institūciju un ministriju iesaiste nozīmē, ka stratēģija tiek īstenota kopīgi un katram stratēģijas partnerim ir pienākums īstenot savu daļu.

Citas iniciatīvas, kas izstrādātas ar līdzdalības pieeju, ir Apvienotās Karalistes stratēģija vardarbības pret sievietēm un meitenēm novēršanai⁸ un Zviedrijas Valsts stratēģija vīriešu vardarbības pret sievietēm novēršanai un apkarošanai⁹.

6. Pagaidu aizsardzība tiek nodrošināta no viena mēneša līdz vienam gadam (kamēr notiek šķiršanās process, lēmumu par bērna aizgādības tiesību izskatīšanu, uzturlīdzekļu izskatīšanas un citi saistītie procesi). Cietušais var lūgt aizsardzību pagarināt līdz vienam gadam līdz sākotnējā lēmuma pieņemšanas.

7. Tieslietu ministrijas dati

8. <https://www.gov.uk/government/publications/strategy-to-end-violence-against-women-and-girls-2016-to-2020>

9. <https://www.government.se/information-material/2016/11/fact-sheet-national-strategy-to-prevent-and-combat-mens-violence-against-women/>

4. Sieviešu NVO nozīme specializēto pakalpojumu attīstībā

Eiropas Padomes obligātie standarti ir nozīmīgs pierādījums tam, ka specializētos atbalsta pakalpojumus no vardarbības cietušām sievietēm un vardarbības ģimenē cietušajām personām visvairāk nodrošina specializētās sieviešu NVO. Tās jau daudzus gadus strādā pie tā, lai izstrādātu atbilstošus risinājumus un kampaņas. Šādās organizācijās bieži vien strādā vardarbību pārdzīvojušas sievietes, un tām ir spēcīga zināšanu bāze par no vardarbības cietušo sieviešu vajadzībām, pieredzi un problēmām, un tās var dalīties ar šīm zināšanām un pilnveidot tās, lai uzlabotu visu iestāžu pakalpojumus un darbību. Tās var dot iespēju iekļaut vardarbībā cietušo personu perspektīvu jebkurā valsts vai reģionālā stratēģijā vai rīcības plānā. Šo organizāciju salīdzinoši neatkarība no tiesībsardzības iestādēm un uz pakalpojuma saņēmēju centrētā ētika nozīmē, ka vardarbībā cietušās personas vairāk uzticas specializētām sieviešu NVO, tāpēc var sasniegt labākus rezultātus, atvieglojot piekļuvi tiesību aizsardzībai un nodrošinot atveseļošanos ilgtermiņā. Tās ir ideāls sākumpunkts valsts mēroga specializēto pakalpojumu tīkla izveidei.

Ir ļoti svarīgi, lai šīs organizācijas tiktu pienācīgi finansētas un varētu nodrošināt obligāto standartu vispārējo principu īstenošanu, jo īpaši attiecībā uz prasmēm un apmācību. Tāpēc valstij būtu jāpiešķir pietiekami resursi, lai to varētu īstenot. Šādas organizācijas, pateicoties savām vērtībās balstītām saistībām, iespējams, nodrošinās “sabiedrisko labumu”, kas nozīmē, ka ieguldījumi šādos pakalposmos ievērojami samazina izmaksas valstij (Sieviešu resursu centrs, 2011. gads). Īpaši specializēts pakalpojums nozīmē to, ka tiek samazināta citu institūciju darbību atkārtotāšanās, un, iespējams, vissvarīgāk ir tas, ka vardarbībā cietušās personas var saņemt atbalstu un palīdzību tad, kad tā viņiem ir nepieciešama.

Vēl viena sieviešu NVO priekšrocība ir tāda, ka tās bieži ir cieši saistītas ar vietējām kopienām, kurās tās darbojas. Centrs MARTA, kas atrodas Rīgā, informē, ka lielākoties saņem individuālus finanšu ziedojumus no sabiedrības, norādot uz sabiedrības iesaisti un pilsoniskās sabiedrības mobilizāciju (MARTA, 2018. gads). Šādi iesaistei ir ļoti liels potenciāls, lai nodrošinātu vietējās kopienas atbalstu vardarbībā cietušajiem un sasniegtu minimālo standartu “tolerances mazināšanas” principam, kas balstās uz sabiedrības attieksmes maiņu.

Viena no intervētajām pusēm tomēr pauda bažas par to, ka atbildīgās institūcijas nav atzinušas darbu, ko paveikušas nedaudzās Latvijā esošās specializētās NVO. Iesaistītās puses arī uzsvēra, cik svarīgi ir izprast to specializāciju un neuzskatīt, ka jebkura NVO var droši un atbilstoši strādāt ar VPS cietušajām personām.

Iesaistītās puses arī vērsa uzmanību uz to, ka specializētajām NVO joprojām ir nepietiekams finansējums. Lai attīstītu visaptverošu specializēto pakalpojumu tīklu visā Latvijā, būs nepieciešams ilgspējīgs finansējums.

Stambulas konvencijā atzīts, ka gan vispārējie, gan specializētie pakalpojumi no VPS un VĢ cietušajām personām ir nozīmīgi, reaģējot uz dažādiem vardarbības veidiem. Tas nozīmē, ka sociālie dienesti kā vispārējo pakalpojumu sniedzēji darbojas kā pirmais palīdzības punkts vardarbībā cietušajām personām. Tādēļ būtu jānodrošina iespēja (izmantojot resursus, apmācību utt.), ka vispārējie pakalpojumi sniedz palīdzību no dažādiem vardarbības veidiem cietušajām sievietēm. Šim atbalstam ir jābūt uz cietušo vērstam, jāveicina un

jābalstās uz dzimumu līdztiesības aspekta izpratni attiecībā uz VPS un VĢ. Pēc tam sievietes var novirzīt specializēto pakalpojumu (ko sniedz NVO) saņemšanai, ja tas ir nepieciešams starpinstitūciju sadarbības ietvaros.

Ceļveža 9. ieteikums: Nodrošināt, ka sieviešu specializētās NVO tiek iekļautas jebkurā stratēģijā kā iesaistītās puses, lai izveidotu specializētu pakalpojumu tīklu, un vispārīgie pakalpojumi tiek nodrošināti ar līdzekļiem, lai varētu sniegt palīdzību no dažādiem vardarbības veidiem cietušajām sievietēm, tostarp nosūtot tos uz specializētu pakalpojumu (ko vada NVO).

Ceļveža 10. ieteikums: Stratēģijā jānosaka un jāattīsta resursi, lai nodrošinātu ilgtspējīgu finansējumu sieviešu specializētajām NVO. Lai gan tā var šķist kā resursu problēma, sabiedriskā labuma gūšana no ieguldījumiem var būt nozīmīgs izmaksu ietaupījums ilgtermiņā.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRS

Sieviešu resursu centrs Londonā

2011. gadā "Uzticība Londonai" finansēja pētījumu, ko bija veicis Sieviešu resursu centrs, kas ir visas Apvienotās Karalistes sieviešu organizāciju koalīcija. "Slēptā vērtība: Sieviešu brīvprātīgo un kopienas organizāciju būtiskās ietekmes atspoguļošana" veica uzdevumu, novērtējot izmaksas, kas rodas, finansējot specializētas sieviešu organizācijas, kas sniedz atbalstu no VPS cietušajām personām, un salīdzinot tās ar iespējamām izmaksām, kas rastos valstij, ja šīs organizācijas neiesaistītos.

Šis uzdevums par sociālo labumu no ieguldījumiem ļāva sieviešu NVO apliecināt savu vērtību gan attiecībā uz finansējumu, gan cilvēku labklājību un valsts iesaistītajām pusēm saprast, cik svarīgi ir ieguldīt sieviešu NVO ilgtspējīgā finansēšanā. Tas ir bijis ļoti noderīgs instruments, lai palielinātu sieviešu specializēto NVO kapacitāti.

5. Ceļvedis specializētā atbalsta pakalpojuma izveidei no vardarbības cietušām sievietēm un vardarbības ģimenē cietušām personām Latvijā

Eiropas Padomes obligātie standarti nosaka minimālo līmeni specializēto pakalpojumu sniegšanai visās dalībvalstīs (skatīt tabulu 1. nodaļā). Lielākā daļa no tiem nodrošina standartu uz ko tiek ties, lai uzlabotu praksi. Jāpatur prātā, ka standarti ņem vērā atšķirīgas vajadzības, kontekstus un demogrāfiju katrā dalībvalstī, un ikvienā rīcības plānā specializēto pakalpojumu izveidei ir jāizpēta, kā šos standartus var piemērot attiecīgās valsts kontekstā.

Šajā nodaļā ir aplūkots tas, kas jau pastāv Latvijā attiecībā uz pakalpojumu sniegšanu, un aplūkoti veidi, kā to varētu attīstīt, lai nodrošinātu Eiropas Padomes obligātos standartus.

Valsts tālruņa palīdzības līnija

Eiropas Padomes obligātie standarti

“Viena valsts palīdzības tālruņa līnija aptver visa veida vardarbību pret sievietēm, vai viena tālruņa līnija paredzēta vardarbības ģimenē gadījumiem, bet otra – seksuālās vardarbības gadījumiem. Palīdzības tālruņa līniju skaitam jāatspoguļo iedzīvotāju skaits. Mazās valstīs var pietikt ar vienu līniju. Blīvāk apdzīvotām valstīm katrā reģionā vajadzētu būt vismaz vienai palīdzības līnijai.” Latvijā ir “Centra MARTA” uzticības tālruņa līnija, bet tā nedarbojas 24/7 un nesaņem valsts finansējumu.

Vēlamais standarts

- ▶ Vienmēr atbild cilvēks
- ▶ Uzrauga neatbildēto zvanu skaitu.

“Centrs MARTA” sniedz informāciju un atbalstu cietušajām sievietēm, tostarp cilvēku tirdzniecības upuriem. Pašlaik centrs nesaņem valsts finansējumu, un tam nav iespēju darboties 24/7, kas ir nepieciešams, lai nodrošinātu noteikumos noteikto minimālo palīdzību un lai krīzes situācijā nonākušās sievietes varētu vērsties pēc palīdzības jebkurā diennakts laikā, jebkurā dienā. Tomēr tas ir labās prakses piemērs Latvijā, kas varētu kalpot par pamatu minimālo standartu sasniegšanai attiecībā uz pakalpojumu sniegšanu.

Ir arī citas vispārējās valsts palīdzības līnijas, kas piedāvā informāciju un psiholoģisku palīdzību visiem cietušajiem un lieciniekiem par jebkāda veida vardarbību vai noziegumu¹⁰, bet šis atbalsts ir vispārināts, nevis specializēts attiecībā uz vardarbību pret sievietēm.

Krīzes palīdzības dienests, kuru vada NVO “SKALBES”, ir pieejams 24/7, bet tas arī nespecializējas vardarbībā pret sievietēm, kas ir obligāto standartu prasība. Lai sasniegtu šo standartu, būtu nepieciešams izmantot tālruņa palīdzības līniju atbilstoši vispārējiem principiem, kas noteikti obligātajos standartos. Tas nozīmē, ka tos vada apmācīti speciālisti, kuriem ir skaidri protokoli un izpratne par to, kā reaģēt uz risku, kas draud VPS upuriem, un aprūpi vienīgi sievietēm, kurā vērā ņemta traumatiskā pieredze. Būtu nepieciešama arī padziļināta izpratne par iespējamajiem atbalsta veidiem un to, kā veicināt šādu pakalpojumu izmantošanu.

¹⁰ “Skalbes” uzticības tālruņa līnija; www.cietusajiem.lv – 116006 uzticības tālrunis (nodrošina “Skalbes”); uzticības tālruņa līnija bērniem, jauniešiem un viņu ģimenēm:116111

Nemot vērā to, ka Latvija ir maza valsts salīdzinājumā ar dažām citām Eiropas Padomes dalībvalstīm, ir vērts apsvērt vienas integrētas valsts palīdzības līnijas izveidi no vardarbības cietušajām sievietēm un vardarbības ģimenē cietušajām personām, kas aptvertu visus vardarbības veidus, tostarp seksuālo vardarbību. Būtiska priekšrocība ir tā, ka viena specializēta palīdzības līnija nacionālā mērogā jau darbojas un to nodrošina specializēta NVO. Tas ir praktisks veids, kā nodrošināt obligāto darbības standartu 24/7, kā arī nodrošināt, ka tiek iestrādāti visaptveroši principi. Lai attīstītu spēju darboties, būs svarīgi ieguldīt valsts palīdzības dienesta publicitātē, nodrošinot to, ka sievietes visās Latvijas kopienās ir par to informētas, tostarp, sievietes, kas dzīvo izolētos lauku rajonos, gados vecākas sievietes, sievietes ar invaliditāti.

Pētījuma dati liecina, ka 36% Latvijas respondentu nezina nevienu organizāciju vai pakalpojumu, kas piedāvā atbalstu sievietēm, kuras cietušas no vardarbības (SKDS, 2018). Vienotā valsts palīdzības tālruņa līnija, kas tiek plaši publiskota, piedāvā no vardarbības cietušām sievietēm skaidru atbalsta veidu neatkarīgi no tā, kur viņas dzīvo. Daudzi piemēri rāda, ja valsts palīdzības tālruņa pakalpojums ir integrēts vienotā tīklā ar citiem vardarbības pret sievietēm pakalpojumiem, piemēram, patversmēm un krīzes centriem izvarotām personām visā valstī, kas ļauj ātri veikt nosūtījumu uz nepieciešamo pakalpojumu un pastāvīgs atbalsts ir ātri pieejams vietējā līmenī.

Intervijas ar iesaistītajām pusēm arī liecināja, ka Latvijā ir spēcīgi sadarbības tīkli, kurus arī varētu izmantot. Valsts palīdzības līniju var pielāgot valsts īpašajām vajadzībām, un šie tīkli var atbalstīt attīstību, apzinot vietējo palīdzības dienestu iespējas, lai laika gaitā palielinātu to kapacitāti un nodrošinātu plašāku pakalpojumu pieejamību.

Ceļveža 11. ieteikums: Izpētīt iespējas, kā palielināt esošā specializētā palīdzības tālruņa jaudu, lai tas varētu nodrošināt valsts mēroga integrētu pakalpojumu 24/7 (visiem VPS upuriem).

Ceļveža 12. ieteikums: Izmantot palīdzības tālruņa līniju kā galveno kontaktpunktu visiem VPS un VĢ pakalpojumiem Latvijā, lai palīdzētu tīkla veidošanā.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRS

Itālijas valsts uzticības tālrunis 1522

Itālijas Vienlīdzīgu iespēju departaments 2006. gadā uzsāka valsts uzticības tālruņa 1522 darbību, lai nodrošinātu centrālo punktu, no kura vardarbībā cietušās personas var vērsties pie patversmēm un sieviešu centriem. Pakalpojums ir pieejams anonīmi 24 stundas diennaktī visu gadu. Zvanu centra operatori ir tikai sievietes, kas pārzina dažādas valodas. Palīdzības dienestu operatori saņem īpašu apmācību un psiholoģisku atbalstu, lai varētu tikt galā ar stresu, ko rada darbs ar vardarbībā cietušajiem. Pakalpojums paredzēts visiem no VPS un VĢ cietušajiem, tas spēj noteikt, kas vardarbībā cietušajai personai ir pieejams vietējā mērogā un novirzīt viņus tālāk.

Tās sievietes, kas strādā uzticības tālruņa līnijā, cieši sadarbojas ar attiecīgajām institūcijām, piemēram, policiju, veselības aprūpes un labklājības dienestiem, lai nodrošinātu kopienas sadarbībā balstītu palīdzību gadījumos, kad vardarbībā cietušie vērsas pēc palīdzības, izmantojot uzticības tālruni. Valdība ir nodrošinājusi uzticības tālrunim pastāvīgu finansējumu kopš tā izveides, lai sekmētu tālākus uzlabojumus un kapacitātes pilnveidi.

Patversmes

Eiropas Padomes obligātie standarti

“Uz 10 000 sievietēm būtu jābūt vienai vietai ģimenes¹¹ patversmē. Katrā provincē/reģionā ir jābūt vismaz vienai specializētai patversmei no vardarbības cietušām sievietēm.” Tas nozīmētu, ka Latvijā būtu nepieciešamas 145 specializētas ģimenes vietas.

11. Obligātajos standartos “ģimenes vieta” nozīmē vienu vienību mātei un dalībvalsts vidējo bērnu skaitu (Eiropas Padome, 2008.gads).

Vēlamie standarti:

“Ja ir pieprasījums, šo noteikumu klāstā būtu jāiekļauj arī sievietes ar papildu vajadzībām – migrantes un mazākumtautību sievietes, sievietes ar invaliditāti, sievietes ar garīgās veselības un/vai kaitīgu vielu lietošanas problēmām un jaunas sievietes, kurām nepieciešama aizsardzība pret sieviešu dzimumorgānu kropļošanu, piespiedu un bērnu laulībām, noziegumiem “goda vārdā”.

WAVE valstu ziņojumā (2019. gads) teikts, ka Latvijā ir aptuveni 8 patvēruma vietas, kas ir pieejamas Rīgā un citās pilsētās¹². Tās kopumā nodrošina aptuveni 140 ģimenes vietas, un tās parasti dēvē par Ģimenes krīzes centriem, bet tie nespecializējas to sieviešu vajadzībās, kuras ir cietušas no VPS vai VĢ. Daži centri nepieņem sievietes bez bērniem un nevar pieņemt sievieti ārkārtas situācijā, jo jāveic liels darbs ar uzņemšanas dokumentiem. Latvijā pašlaik nav nevienas patversmes, kas būtu īpaši paredzētas no VPS cietušajām un sniegtu vispārēju psihosociālu atbalstu. Turklāt šīs izmitināšanas vietas neīsteno pieeju, kas būtu vērsta uz dzimumu līdztiesību, tādēļ tās neatbilst pakalpojumu sniegšanas obligātajiem standartiem. Ir viena NVO (“Centrs MARTA”), kas nodrošina anonīmu patversmes vietu krīzes situācijās, kas saistītas ar VPS. Atrāšanās vieta nav publiski zināma, lai nodrošinātu un saglabātu vardarbībā cietušo konfidencialitāti. Šī patvēruma vieta pieejama tikai 2 sievietēm un viņu bērniem.

Turklāt Eiropas Padomes obligātajos standartos ir noteikts, ka patversmēs ir jābūt speciālistu atbalstam tieši bērniem un jauniešiem. Praktiskā līmenī tas nozīmē skolu atrašanu bērniem, sadarbību ar labklājības un veselības aprūpes iestādēm, lai nodrošinātu bērnu vajadzības, un terapeitiska atbalsta sniegšanu. Bērniem, kas pieredzējuši vardarbību ģimenē, iespējams, ir bijušas dažādas izjūtas, tostarp bailes, nemiers, pēctraumatiska stresa traucējums (PTST) un pašcieņas trūkums. Tas var negatīvi ietekmēt viņu izglītību, uzticēšanos attiecībām un viņu nākotnes ieceres. Vairāki pētījumi liecina, ka līdz 50% bērnu, kuri ir piedzīvojuši vardarbību ģimenē, ļaunprātīgi izmantos arī vardarbības veicējs (Guede. A., u.c., 2016. gads). Tas arī var izraisīt lielāku iecietību pret vardarbību turpmākajā dzīvē un palielina varbūtību, ka bērni kļūs par vardarbīgiem pieaugušajiem.

Eiropas Padomes obligātajos standartos ir prasība, lai ārkārtas situācijā varētu piedāvāt drošu izmitināšanu, kā arī sievietes un bērni varētu uzturēties patversmē tik ilgi, cik nepieciešams, lai atveseļotos. Tas atšķirsies atkarībā no individuālajām vajadzībām. Saskaņā ar obligātajiem standartiem ir svarīgi strādāt ar sievietēm, plānojot tālāko dzīvi, lai nodrošinātu neatkarību un drošu izmitināšanu ilgtermiņā. Tomēr dažām būs nepieciešams ievērojams atbalsts un laiks, lai to sasniegtu. Izpratne par VPS sarežģīto ietekmi uz sievietēm nozīmē, ka nevajadzētu noteikt nesaprātīgus ierobežojumus attiecībā uz laiku, cik ilgi viņas var uzturēties patversmē. Turklāt atbalsts attiecībā uz mītnesvietas maiņu ir nepieciešams saskaņā ar obligātajiem standartiem.

Lai gan pastāv problēmas saistībā ar specializēto patversmju nodrošināšanu Latvijā, ir pieejami praktiski pasākumi, lai tas varētu notikt. Var izmantot jau esošu NVO kompetenci. Pastāv arī krīzes izmitināšanas vietas, un daļu no tām var izmantot specializētām sieviešu patversmēm, kas darbojas saskaņā ar obligātajiem standartiem, izmantojot sieviešu NVO zināšanas. Būtu lietderīgi arī izmantot to Eiropas Padomes valstu, kuras ir izveidojušas spēcīgu patversmju tīklu, zināšanas, pieredzi un atbalstu. Daudzas spējas nodrošināt ne tikai obligātos, bet arī vēlamos standartus saskaņā ar Eiropas Padomes prasībām. Turklāt ir vērts apsvērt iespēju izveidot patversmju vietas organizācijās, kas jau sniedz Kopienas pakalpojumus no VPS un VĢ cietušajām personām, lai tiktu tālāk izmantoti un attīstīti esošie resursi.

Patversmju vietu tīkla izveide ir būtisks uzdevums, lai sasniegtu šajā ceļvedī norādīto galveno mērķi. Tāpat pastāv iespēja izmantot citu pieredzi, kas palīdzēs izvairīties no negaidītiem izaicinājumiem un šķēršļiem. Lai tas notiktu, ir nepieciešams ilgtspējīgs finansējums. Tomēr pierādījumi liecina, ka “ieguldījumi nodrošina ievērojamu sabiedrisko labumu”. Tas nozīmē, ka ilgākā termiņā ir iespējams ietaupīt izmaksas valstij un pats svarīgākais saglabāt cilvēka dzīvību.

Ceļveža 13. ieteikums: Apsvērt iespēju izmantot dažas esošās nespecializētās apmešanās vietas specializētām patversmēm, izmantojot zināšanas, kas pieejamas sieviešu specializētajām NVO Latvijā un citās partnervalstīs. Ārkārtīgi svarīgi nodrošināt, ka patvēruma vietas no VPS un VĢ cietušajām personām darbojas atbilstoši Eiropas Padomes obligāto standartu prasībām.

12. Dažkārt ir grūti precīzi novērtēt datus par patversmēm visā valstī, jo pieejamā informācija dažreiz ir novecojusi. Šajā ziņojumā dati ir balstīti uz WAVE valstu ziņojumu, kas pieejams: https://www.wave-network.org/wp-content/uploads/WAVE_CR_200123_web.pdf

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Anglijas Sieviešu atbalsta federācija

Anglijas Sieviešu atbalsta federācija (www.womensaid.org.uk) ir dalības organizācija specializētiem VPS un VĢ pakalpojumiem. Federācijai ir plašs dalībnieku loks no dažādiem valsts reģioniem, un tās visas apkalpo dažādas vietējās kopienas, kas galvenokārt sniedz izmitināšanas (vai patvēruma) pakalpojumus. Tikls ir saistīts ar vienoto nacionālās palīdzības līniju, kas var tieši atsaukties uz vietējo dienestu un var novērtēt, kur ir pieejamas vietas patversmēs. Sieviešu atbalsts ir izveidojis akreditācijas procesu, lai tās biedri varētu sasniegt valstu standartus, kas balstās uz Eiropas Padomes obligātajiem standartiem. Turklāt ir izstrādāti valstu kopīgie standarti, lai saskaņotu visus VPS pakalpojumus, tostarp krīzes centri izvarotām personām, projektus, kas saistīti ar vardarbības veicējiem, kā arī projektus un specializētus projektus, kas darbojas tādās jomās kā sieviešu dzimumorgānu kropļošanas novēršana.

Oranžā māja (Oranje Huis) Nīderlandē

Oranžā māja ir holandiešu sieviešu patversme, kas izmanto pieeju, kurā patversme ir redzama un atpazīstama, un tai ir atklāta atrašanās vieta. Patversmē ir vietējais no vardarbības cietušo personu atbalsta centrs, lai varētu nodrošināt pakalpojumus zem viena jumta.

Šajā modelī vienā centrā atrodas izmitināšanas, aizstāvības, konsultāciju un terapijas pakalpojumi, un tā mērķis ir būt pieejamam personām no dažādām vietām. Tas nozīmē, ka vardarbībā cietušie var saņemt nepieciešamo atbalstu no viena pakalpojuma sniedzēja. Dažādu pakalpojumu līdzāspastāvēšana ļauj sasniegt resursus un nodrošināt ātrāku atbalstu.

Konsultāciju, aizstāvības un psiholoģiskās palīdzības pakalpojumi

Eiropas Padomes obligātais standarts

Cietušo aizstāvības pakalpojumi: Viens uz 50 000 sieviešu (Latvijā nepieciešami 82, kombinējot konsultācijas un psiholoģiskās palīdzības pakalpojumu).

Saskaņā ar obligātajiem standartiem konsultācijas un cietušo aizstāvība tiek iedalīta kategorijās. Tie ir pakalpojumi, ko sniedz vietējās kopienās, un tie ir svarīgi ne tikai vardarbībā cietušo vajadzību nodrošināšanai, bet arī darbam ar citām institūcijām no un vardarbības cietušo vajadzību apzināšanai.

Konsultācijas: Precīzas informācijas sniegšana par praktiskiem jautājumiem, kas skar cietušos, piemēram, par policijas, tiesas un sociālo dienestu procesiem. To mērķis ir sniegt iespēju vardarbībā cietušajām personām izdarīt apzinātu izvēli.

Aizstāvība: Vardarbībā cietušo atbalstīšana, izmantojot juridiskus un citus likumīgus procesus, aizstāvība viņu vārdā citās institūcijās un informēšana par notikumiem, piemēram, par to, kādas darbības policija veic ar vardarbības veicēju vai kādi tiesas procesi notiek.

Konsultācijas un aizstāvība var būt saistīti ar vairākiem jautājumiem, kas skar vardarbībā cietušās personas, piemēram, juridiskiem vai finansiāliem jautājumiem. Aizstāvība norāda, ka cietušajiem būs nepieciešams speciālistu personāls, lai nodrošinātu viņu vajadzības. Tas īpaši attiecas uz vardarbībā cietušajiem, kuri sazinās ar policiju vai gatavojas vērsties tiesā, un advokātiem būs jābūt apmācītiem sniegt precīzu informāciju, kā arī informēt cietušo par juridiskajiem procesiem, piešķirot viņu drošībai vajadzīgo prioritāti. Tā kā vardarbībā cietušajām personām ir jābūt, ka viņi var uzticēties pakalpojumu sniedzējiem, ir vēlams, lai ieteikumu un aizstāvības pakalpojumi būtu balstīti uz specializētiem VPS pakalpojumiem, un tie darbotos kā daļa no vienotā piekļuves punkta (VPP) vai Sieviešu centra modeļa. Tomēr tos var sniegt arī sadarbībā ar citām institūcijām, izmantojot līdzāspastāvēšanas modeli, kurā advokāts ir centrālā persona vai regulāri apmeklē policijas iecirkni vai slimnīcu. Neatkarīgi no tā, kāda veida konsultācijas/aizstāvība tiek izmantota, tai jābūt izvietotai vai cieši saistītai ar psiholoģiskās palīdzības pakalpojumiem, lai vardarbībā cietušajām personām būtu pieejams gan terapeitisks, gan praktisks atbalsts.

Advokātiem jābūt atbilstoši apmācītiem, lai varētu izskaidrot krimināltiesību un civiltiesību procesus, ziņot par iespējām un pakalpojumu lietotāju likumīgajām tiesībām. Viņiem nepieciešamas zināšanas par citiem pakalpojumiem un jāspēj sniegt informācija, konsultācijas un atbildes par šādiem jautājumiem:

- atbalsta un veselības aprūpes pakalpojumi;

- ▶ tiesībaizsardzība, likumiskās tiesības un tiesiskās aizsardzības līdzekļi;
- ▶ tiesības uz labklājību, izglītību un profesionālo apmācību;
- ▶ tiesību akti mājokļu jomā un droša mājokļa pieejamība ilgtermiņā;
- ▶ bērnu aprūpe un vecāku izglītība;
- ▶ bērnu aizsardzība;
- ▶ alkoholisma un narkomānijas ārstēšanas pakalpojumi;
- ▶ garīgās veselības aprūpes pakalpojumi;
- ▶ pakalpojumi cilvēkiem ar invaliditāti;
- ▶ imigrācijas likums un palīdzība.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRS

Droša dzīve Apvienotajā Karalistē

Organizācija “Droša dzīve” nodrošina plašu tiešsaistes resursu klāstu, lai palīdzētu izprast DARNK procesu Apvienotajā Karalistē (skatīt informāciju par DARNK 2.5. nodaļā). Tajā sniegta arī sīka informācija par Neatkarīgā vietējā vardarbības novēršanas konsultanta (NVVNK), kas sniedz atbalstu un padomus vardarbības ģimenē upuriem, lomu. Resursos ir iekļauti NVVNK amatu apraksti un vadlīnijas atbilstošām apmācībām. “Droša dzīve” par aizstāvību saskaņā ar Eiropas Padomes obligātajiem standartiem. Resursi tiek nodrošināti dažādās valodās, un tiem var piekļūt: www.safelives.org.uk

Psiholoģiskās palīdzības pakalpojumi

Eiropas Padomes obligātais standarts

Viena no 50 000 sievietēm (Latvijā nepieciešamas 82, apvienojot konsultācijas/aizstāvību un psiholoģisko palīdzību).

Katrā reģionālajā pilsētā jābūt vienam specializētam psiholoģiskās palīdzības pakalpojumam vardarbības pret sievietēm gadījumiem.

Psiholoģiskās palīdzības pakalpojumi atšķiras no aizstāvības pakalpojumiem, jo tie ir vērsti uz psiholoģisko atveseļošanos no VPS un VĢ traumatiskās ietekmes. Pakalpojumi var ietvert ne tikai individuālu palīdzību, bet arī terapeitisko grupu darbu, kas paredzēts, lai palīdzētu atjaunot uzticību un veidotu piederību grupai ar līdzīgu pieredzi.

Eiropas Padomes obligātajos standartos psiholoģiskās palīdzības pakalpojumi ietver individuālu rīcības plānu izstrādi ar pakalpojumu lietotāju, kas risina drošības, atbalsta un praktiskās vajadzības. Psiholoģiskās palīdzības sniedzēji jāapmāca vismaz 30 stundas, un apmācībām jāietver:

- ▶ VPS analīze no dzimumu līdztiesības aspekta;
- ▶ krīžu novēršanas paņēmieni;
- ▶ izpratne par traumu un rīcības stratēģijām;
- ▶ konfidencialitāte;
- ▶ labklājība un sociālā integrācija;
- ▶ pārskats par krimināltiesību sistēmu saistībā ar VPS;
- ▶ jaunākā izpratne par valsts tiesību aktiem attiecībā uz VPS;
- ▶ izpratne par to, kā piekļūt kopienas un valsts resursiem;
- ▶ nediskriminējošas un nenosodošas pieejas;
- ▶ spēju stiprināšana.

Kopš 2014. gada no VPS un VĢ cietušajām personām Latvijā ir pieejama valsts finansētā sociālās rehabilitācijas sistēma. Šajā sistēmā jebkura pilngadīga persona, kas ir cietusi no jebkāda veida vardarbības vai saņēmusi fiziskas vai seksuālas vardarbības draudus, ir tiesīga saņemt pakalpojumus, kuriem galvenokārt būtu jāsniedz

psihosociālais atbalsts un jāpalīdz novērtēt draudus un riskus un plānot drošības pasākumus. Šo pakalpojumu mērķis ir veicināt atveseļošanos un galu galā neatkarību.

Vardarbībā cietušās personas var pieprasīt rehabilitācijas pakalpojumus iestādē, kas ir reģistrēta kā sociālo pakalpojumu sniedzēja (piemēram, krīzes centrā, NVO, psihologam). Tomēr nav standartu vai principu pakalpojumiem vai pakalpojumu sniedzējiem, kas atbilst Eiropas Padomes obligātajiem standartiem attiecībā uz specializētiem pakalpojumiem no VPS un VĢ cietušajām personām. Vairākas organizācijas strādā ar vardarbības ģimenē cietušajiem, bet iesaistītās puses pauda bažas, ka daudzos gadījumos to pieeja lielākoties neņem vērā dzimuma aspektu vai nav specializēta. Tā rezultātā tika uzskatīts, ka cietušo vainošana bieži notiek piedāvātā atbalsta modeļa ietvaros. No cietušā, kas izmanto pakalpojumu, tiek sagaidīts pienākums iesaistīties sociālās rehabilitācijas individuālā plāna izpildē un ievērot speciālista slēdzienā norādītās instrukcijas. Ir jāievēro termiņš un pakalpojumu saņemšanas kārtība. Tas, vai no VPS vai VĢ cietušā persona varēs saņemt specializētu palīdzību, ir kā "loterija". Pat ja šāds pakalpojums pastāv, valsts finansētā atbalsta ilgums būs ierobežots (līdz 20 sesijām).

Īpašas bažas iesaistītajām pusēm radīja tas, ka, saņemot rehabilitācijas pakalpojumu, nav pietiekošas izpratnes par riskiem. Proti, tiek pieprasīts, ka no VPS un VĢ cietušās personas sniegs personīgu informāciju, lai saņemtu pakalpojumu, pat ja tas var radīt ievērojamu risku. Specializētajam pakalpojumam jānodrošina, lai vardarbībā cietušie varētu atgūties un iekļauties sabiedrībā pirms atbalsta pārtraukšanas.

VPS un VĢ ir sarežģīti jautājumi, kas ietekmē daudzus dzīves aspektus, tostarp drošību, veselību/garīgo veselību, likumdošanas tiesības, bērnu, garīgo veselību, finanses un nodarbinātību. Iesaistītajām pusēm ir jāreaģē uz šiem sarežģījumiem, taču tie ir sadrumstaloti un laika ziņā ierobežoti. Būtu lietderīgi apsvērt "vienīgā kontaktpunkta" (VKP) pakalpojumu tikla izveidi, ko dēvē arī par "vienas pieturas aģentūru" jeb "sieviešu centru". Šis modelis ļautu integrēt dažādus pakalpojumus, tostarp kas vērsti uz vardarbību ģimenē un seksuālās vardarbības novēršanu. Tas arī ļautu katram VKP atšķirīgi reaģēt uz vietējām vajadzībām.

VKP modelis arī dotu iespēju izstrādāt informatīvus pakalpojumus, kas ir iekļauti pakalpojumu sniegšanas minimālajos standartos. Tie ir pakalpojumi, kas atbilst to sieviešu vajadzībām, kuras ir nelabvēlīgā situācijā attiecībā uz pakalpojumu pieejamību, piemēram, sievietēm ar invaliditāti vai personām, kas dzīvo izolētos lauku apvidos. Tie attīstās atbilstoši vietējo kopienu īpašajām vajadzībām un bieži vien veido daļu no tām.

Ceļveža 14. ieteikums: Apsvērt, kā esošo valsts rehabilitācijas pakalpojumu modeli varētu pielāgot, lai sniegtu pietiekamu atbalstu no VPS un VĢ cietušām personām. Tas būtu jāsniedz saskaņā ar vardarbībā cietušo vajadzībām un riskiem (tostarp nodrošinot konfidencialitāti un drošību), ko nodrošina specializēti apmācīti VPS un VĢ darbinieki, un jādarbojas saskaņā ar Eiropas Padomes obligātajiem standartiem.

Ceļveža 15. ieteikums: Apsvērt, kā var īstenot specializētos pakalpojumus, tikai sievietēm paredzētos centros (vienas pieturas aģentūras), kas ir daļa no visaptveroša un integrēta piedāvājuma visu VPS veidu upuriem.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

"Patvērums" vienas piekļuves punkta (VPP) modelis Apvienotajā Karalistē

Apvienotajā Karalistē sieviešu NVO "Patvērums" piedāvā vairākus viena piekļuves punkta pakalpojumus, kas ir pirmais kontaktpunkts ikvienam ar dzimumu saistītas vardarbības cietušajam konkrētā jomā. Šie pakalpojumi ir visās vietējās iestādēs, un tie atbalsta tos, kuri ir piedzīvojuši vardarbību ģimenē, izvarošanu un seksuālu vardarbību, prostitūciju, vajāšanu, cilvēku tirdzniecību un mūsdienu verdzību, piespiedu laulības, sieviešu dzimumorgānu kropļošanu (SDK) un vardarbību "goda vārdā". Sievietes var atnākt un vienā vietā saņemt dažādu speciālistu atbalstu. VPP pakalpojumus sniedz sievietes sievietēm, tajos ņem vērā dzimumu līdztiesības aspektu un informāciju par traumām, kā arī piedāvā visaptverošu pakalpojumu klāstu. Pakalpojumi ir pielāgoti konkrētām sieviešu vajadzībām, un tas nozīmē, ka nav noteikta laika ierobežojuma attiecībā uz to, cik ilgi sievietes saņem atbalstu. Tomēr atbalsta pamatā ir atveseļošanas plāns. To ilgtspējīgi finansē, izmantojot dažādas valsts finanšu resursus, kā arī piesaistot vietējo līdzekļu atbalstu.

VPP var darboties arī tajā pašā vietā, kur patversme, nodrošinot pakalpojumus, tostarp naktsmītni. VPP (jeb Sieviešu centra) modeli līdzās var pastāvēt dažādi pakalpojumi, piemēram, krīzes atbalsts izvarotām personām un atbalsts vardarbības ģimenē cietušajām personām. Šī visaptverošā modeļa vērtība ir tā, ka vienā centrā ir iespējams saņemt dažādas atbildes, piemēram, uz praktiskiem vai juridiskiem jautājumiem, izmantojot

aizstāvības projektus, izmantojot psiholoģisko palīdzību risinot psiholoģiskas problēmas, izmantojot grupu darba programmas, lai novērstu sociālo izolāciju un radītu uzticību.

Ideālā gadījumā atbalstam nevajadzētu būt ierobežotam laika ziņā, jo sarežģītas lietas var aizņemt ievērojamu laiku. Tomēr ir svarīgi ieviest atbalsta plānošanas sistēmas, kuru rezultāti ir koncentrēti tā, lai izvairītos no atkarības. To var panākt, sniedzot dažādas atbildes un nodrošinot sievietēm iespēju saņemt pakalpojumus vairāk nekā vienu reizi, nepieciešamības gadījumā iespēju pārtraukt un atkal atsākt atbalsta saņemšanu.

No seksuālās vardarbības cietušo personu atbalsta centri un krīzes centri izvarotām personām

Eiropas Padomes obligātais standarts

Krīzes centri izvarotām personām

Viens centrs uz 200 000 sievietēm, vismaz viens centrs reģionā. Tas nozīmē vismaz pieci centri Latvijā.

Krīzes centri izvarotām personām sniedz visaptverošu palīdzību no seksuālās vardarbības un izvarošanas cietušām personām. Aizstāvība un konsultācijas būtu īpaši jānodrošina gadījumos, kad vardarbībā cietušā persona ir ziņojusi policijai un lieta ir nodota tiesai. Terapeitiskām konsultācijām jābūt pieejamām visiem vardarbībā cietušajiem, tostarp tiem, kas nav ziņojuši policijai par seksuālu vardarbību. Ir svarīgi paturēt prātā, ka seksuālās vardarbības sekas bieži vien ir nopietnas un konsultācijas var būt nepieciešamas ilgtermiņā.

No seksuālās vardarbības cietušo atbalsta centri

Viens centrs uz 400 000 sievietēm, lai atvieglotu ziņošanu par neseniem uzbrukumiem. Tas nozīmē trīs centri Latvijā.

Saskaņā ar obligātajiem standartiem, kas attiecas uz atbalsta pakalpojumiem, no seksuālās vardarbības cietušajiem centros jābūt pieejamai tiesu ekspertīzei, kā arī jānodrošina medicīniskais atbalsts un konsultācijas. Jāizturas iejūtīgi pret cietušā vajadzībām, un tiesu ekspertīzes jāveic sievietēm, ja vien pakalpojuma saņēmējs nav norādījis citādi. Standartos ir noteikts, ka no seksuālās vardarbības cietušajiem, neatkarīgi no seksuālā uzbrukuma apstākļiem, juridiskā vai sociālā statusa, ir jāsaņem vienāda līmeņa aprūpe. Šie centri var atrasties slimnīcā vai citur. Ja pakalpojums atrodas slimnīcā, tam jāapvieno obligāto standartu visaptverošie principi un jāizmanto cietušā tiesību modelis. Neatkarīgi no tā, kur tie atrodas, jābūt ciešai sadarbībai ar vietējiem krīzes centriem izvarotām personām, lai cietušajiem varētu nodrošināt ilgtermiņa terapeitisku un praktisku atbalstu.

Stambulas konvencijas 25. pantā noteikts, ka valstīm jāizveido vai nu krīzes centri izvarotām personām, vai no seksuālās vardarbības cietušo atbalsta centri. Lai kāds būtu izvēlētais risinājums, jāizpilda visas Eiropas Padomes obligāto standartu prasības.

Viena no galvenajām problēmām, ko intervijā minēja iesaistītās puses, bija tā, ka Latvijā nav neviena specializēta pakalpojuma, kas sniedz palīdzību no seksuālās vardarbības cietušajiem. Visi uzskatīja, ka tas ir liels trūkums pakalpojumu jomā, un vardarbībā cietušie ir pakļauti sekundārai vardarbībai, jo nevar saņemt palīdzību. Šobrīd Latvijā nav neviena krīzes centra izvarotām personām vai no seksuālās vardarbības cietušo atbalsta centra un tas neatbilst Eiropas Padomes obligātajiem standartiem.

No seksuālās vardarbības cietušo atbalsta centri ir ļoti svarīgi, jo izvarošanu un seksuālo vardarbību pārdzīvojušajām sievietēm ir nepieciešami īpaši pakalpojumi (piemēram, tiesu medicīnas ekspertīze, medicīniskā aprūpe), kur svarīgs ir laiks. Pētījumi un pieredze lielā mērā norāda uz seksuālās vardarbības un jaunprātīgas izmantošanas ļoti traumatisko ietekmi un to, cik svarīgi ir savlaicīgi saņemt palīdzību (NHS Anglija, 2018. gads). Pašlaik vardarbībā cietušās personas Latvijā (ja viņi izvēlas to darīt) dodas uz policiju un pēc tam uz Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centru. Tiesu medicīnas ekspertīzi tur var veikt viriešu kārtas speciālists, un parasti cietušā sastaps policistu. Lai gan likumā ir noteikts, ka no seksuālās vardarbības cietušā persona ir jāizmeklē tā paša dzimuma tiesu medicīnas ekspertam, ja vien viņi nav vienojušies citādi, ne vienmēr ir pieejams sieviešu kārtas tiesu medicīnas eksperts. Vardarbībā cietušajām personām var nebūt izvēles. Kāda iesaistītā puse norādīja, ka šis speciālistu trūkums cietušajai personai nozīmēs atkārtotu traumu. Viņi arī norādīja, ka bieži vien pastāv cietušā vainošanas kultūra, kas vardarbībā cietušajai personai radījusi vēl lielāku kaitējumu.

Izdzīvojušajām sievietēm nav specializētu krīzes pakalpojumu izvarošanas gadījumos, kas sniegtu konsultācijas un psiholoģisku atbalstu. Teorētiski Latvijā vispārējo psiholoģisko atbalstu varētu piedāvāt, izmantojot sociālās rehabilitācijas finansējumu. Tomēr iesaistītās puses uzskata, ka šāds atbalsts ir nepietiekams un īslaicīgs un tas

īpaši neatbilst no seksuālās vardarbības cietušā vajadzībām, kā arī to nenodrošina apmācīts personāls. Turklāt no izvarošanas vai seksuālas vardarbības cietušajām personām nav publiski pieejamas informācijas par to, kas viņiem būtu jādara vai kur saņemt tūlītēju atbalstu.

Tomēr turpmāka attīstība ir iespējama, izstrādājot specializētu pakalpojumu šai īpaši neaizsargātajai no vardarbības cietušajām sievietēm grupai Latvijā. Integrētā pakalpojumu tīkla pamati (visa veida vardarbība pret sievietēm, tostarp seksuāla vardarbība) jau pastāv tajās NVO, kas sniedz specializētus pakalpojumus. Specializēti pakalpojumi no seksuālās vardarbības cietušajām personām varētu būt daļa no integrētiem pakalpojumiem vai VPS pakalpojuma (sk. 17. ieteikumu).

Centrus no seksuālās vardarbības cietušajiem var izveidot gan slimnīcās, gan ārpus tām. Šī funkcija ir jāattīsta kā vairāku institūciju iniciatīva, kurā ieguldījumu sniedz specializētie pakalpojumi, un tas parasti ir sabiedrības veselības jomā. Eiropas Padomes dalībvalstīm ir vairākas nacionālās stratēģijas, ko var izmantot, un bagātīga pieredze, no kuras smelties padomus un ieteikumus.

Ceļveža 16. ieteikums: Ir ļoti svarīgi nodrošināt specializētus pakalpojumus no seksuālās vardarbības cietušajām personām, kas ietver ne tikai specializētas tiesu medicīnas ekspertīzes, bet arī aizstāvību un psiholoģisko palīdzību, kur svarīga ir dzimuma aspektu vērā ņemošā izpratne drošas vietas nodrošināšana vardarbības upuriem. Tai vajadzētu būt prioritātei valsts rīcības plānā specializētu pakalpojumu nodrošināšanai VPS un VĢ jomā Latvijā.

Ceļveža 17. ieteikums: Izveidot darba grupu, kurā iekļautas attiecīgās institūcijas, tostarp sabiedrības veselības un Tieslietu, kā arī specializētas NVO, lai koncentrētos uz šo konkrēto trūkumu novēršanu.

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Apvienotās Karalistes NVD stratēģija

Apvienotās Karalistes Nacionālais veselības dienests ir izstrādājis valsts stratēģiju, kā strādāt ar seksuālā vardarbībā cietušām personām. Stratēģijas pamatā ir vardarbībā cietušā un starpinstitūciju sadarbības pieeja balstīta darba pieredze, kuras mērķis ir nodrošināt pietiekamus, atbilstīgus un savlaicīgus pakalpojumus no seksuālās vardarbības cietušajām personām. Stratēģija ir bijusi ārkārtīgi veiksmīga, palīdzot novērst trūkumus specializētajos pakalpojumos un izstrādājot vēlamos standartus.

Īrijas Seksuālās vardarbības upuru centru un izvarošanas upuru krīzes centru tīkls

Īrijā ir 16 krīzes centri izvarotām personām. Astoņi no tiem darbojas "jumta" organizācijā "Krīzes centru tīkls izvarotām personām Īrijā" (KCTIP). Dublinas krīzes centrs bez maksas pārvalda nacionālo palīdzības līniju. KCTIP sniedz konsultācijas, padomus, atbalstu un pavada vardarbībā cietušās personas uz tiesu un policiju. Daži no tiem sniedz papildu pakalpojumus, piemēram, izpratnes veidošanas un izglītošanas pasākumus. Centri saņem daļēju finansējumu no valsts un pašvaldību iestādēm, kā arī ziedojumus. Lielākā daļa pakalpojumu tiek sniegti bez maksas (visi KCTIP dalībnieku gadījumā). Daži KCTIP iekasē daļēju maksu par ilgtermiņa konsultācijām, ņemot vērā klienta finansiālo stāvokli.

Turklāt Īrijā ir sešas no seksuālās vardarbības cietušo ārstēšanas struktūrvienības. Tās ir izvietotas slimnīcās un sniedz palīdzību ikvienam, kurš sasniedzis 14 gadu vecumu un kuram ir bijusi jebkāda nevēlama seksuāla saskarsme. Pakalpojumu bez maksas sniedz Veselības aprūpes dienests, kas nodrošina visus Īrijas veselības aprūpes pakalpojumus slimnīcās un kopienās visā valstī. Medicīnisko izmeklējumu, ieskaitot tiesu medicīnas uztriepes paraugu, var veikt līdz pat septiņām dienām pēc uzbrukuma neatkarīgi no tā, vai vardarbībā cietušā persona vēlas ziņot par vardarbību vai nē. Tās nodrošina izmeklēšanu, traumu ārstēšanu, seksuāli transmisīvo slimību pārbaudi, kā arī nodrošina medikamentus un avārijas kontracepciju. Tas viss ir skaidrots lietotājam draudzīgā tīmekļa vietnē (Eiropas Padome, 2020. gads).

Secinājumi

Šajā pētījumā tika atklātas daudzas problēmas, kas saistītas ar no VPS un VĢ cietušām personām Latvijā, kā arī daži būtiski trūkumi pakalpojumu sniegšanā, kas neatbilst Eiropas Padomes noteiktajiem obligātajiem standartiem. Tomēr ir arī ļoti labas prakses piemēri un iespēja strādāt pie integrēta pakalpojumu sniegšanas tīkla, kas reaģē uz visa veida VPS.

Apzinot galvenos izaicinājumus, ar kuriem cietušie sastopas Latvijā, ziņojumā ir mēģināts parādīt, ka, veidojot specializēto pakalpojumu, paralēli ir jārisina cietušo problēmas plašākā kontekstā. Pakalpojums nevar strādāt izolēti, tāpēc šīs problēmas jārisina valsts vispārējās politikas kontekstā, lai novērstu vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē.

Ieteikumu kopsavilkums par to, kā izveidot specializētus pakalpojumus no VPS un VĢ cietušām personām saskaņā ar Eiropas Padomes obligātajiem standartiem

Šajā ziņojumā minētie ieteikumi ir sadalīti divās grupās. Pirmā ieteikumu grupa attiecas uz plašāku VPS un VĢ kontekstu Latvijā, un tajā ir iekļauti galvenie pasākumi, kas jāveic, lai attīstītu vidi, kurā vispārējie palīdzības pakalpojumi varētu sniegt pienācīgu atbalstu no VPS un VĢ cietušajām personām, kā arī specializēts pakalpojums varētu efektīvi darboties. Tādējādi varētu apmierināt cietušo vajadzības un nodrošināt viņu tiesības.

Otra ieteikumu grupa attiecas tieši uz specializētu pakalpojumu sniegšanu. Šajos ieteikumos ir minēti praktiski padomi, kā pielāgot jau esošo, kā arī pievērsta uzmanība jomām, kurās pakalpojumi gandrīz nav pieejami, piemēram, attiecībā uz pakalpojumiem no seksuālās vardarbības cietušajām personām.

Lai gan ceļvedis piedāvā virzienu, jāveic liels darbs, lai sasniegtu galveno mērķi. Lai īstenotu šos pasākumus, būs nepieciešams rīcības plāns — pirmais solis ceļvedī. Būs nepieciešama politiska griba un finanšu plānošana, kā arī starpinstitutionu sadarbības pieeja, kuras pamatā ir sieviešu specializēto NVO zināšanas un pieredze, vardarbībā cietušo viedokļi un pieredze. Lai gan pastāv ievērojamas problēmas, ceļveža galvenais mērķis var sasniegt ar kolektīvu politisko gribu un apņēmību.

PLAŠĀKU IETEIKUMU KOPSAVILKUMS:

1. Stambulas konvencijas vispārējie principi un Eiropas Padomes obligātie standarti atbalsta pakalpojumiem no VPS un VĢ cietušām personām ir pamats jebkurai stratēģijai, ar ko izveido specializētus atbalsta pakalpojumus no VPS un VĢ cietušajām personām.
2. Izmantot visaptverošu apmācības programmu, lai veicinātu iesaistīto pušu izpratni par to, cik svarīgs ir dzimumu līdztiesības aspekts, lai nodrošinātu vardarbībā cietušo vajadzības un atjaunotu viņu tiesības. Apmācībās būtu jāpievēršas arī riskiem, ar ko saskaras vardarbībā cietušās personas, jautājumam, kas saistīts ar cietušā vainošanu, un tam, cik svarīgi ir saukt vardarbības veicējus pie atbildības, kā arī starpinstitutionu sadarbības lomai.
3. Strādāt, lai šo izpratni, kā arī EP obligāto standartu principus iestrādātu to valsts iestāžu darbības principos un praksē, kuras strādā ar no VPS un VĢ cietušām personām.
4. Nodrošināt, ka starpinstitutionu sadarbības modeļiem ir galvenā loma specializēto pakalpojumu tīklu no VPS un VĢ cietušajām personām izveidē Latvijā.
5. Padziļinātu datu vākšanai būtu jābūt pamatā jebkurai specializēto pakalpojumu izveides stratēģijai Latvijā, un tajā būtu jāiekļauj kvalitatīvie pētījuma dati, kas balstīti uz sieviešu NVO un VPS cietušo/izdzīvojušo sieviešu viedokļiem.
6. Īpaša uzmanība jāpievērš datu vākšanai par tādiem gadījumiem, par kuriem nav ziņots policijai un citām valsts iestādēm, lai izprastu pieprasījumu un vajadzības.
7. Īstenot izpratnes veidošanas kampaņu par VPS un VĢ, nodrošinot to, ka galvenā uzmanība tiek pievērsta sievietēm visās kopienās, tostarp lauku rajonos, jaunākām sievietēm, vecāka gadagājuma sievietēm un sievietēm no minoritāšu grupām.
8. Izstrādāt saskaņotas VPS un VĢ definīcijas, kas atbilst Stambulas konvencijas definīcijām, lai nodrošinātu konsekveni un sinerģiju starp politiku, tiesību aktiem un praksi.
9. Nodrošināt, ka sieviešu specializētās NVO tiek iekļautas jebkurā rīcības plānā kā iesaistītās puses, lai izveidotu specializēto pakalpojumu tīklu, un ka vispārīgajiem pakalpojumiem tiek nodrošināti resursi, lai varētu

pienācīgi reaģēt uz visu no VPS cietušo vajadzībām, tostarp atsaucoties uz specializētu pakalpojumu (ko vada NVO).

10. Stratēģijā būtu jāidentificē un jāattīsta resursi, lai nodrošinātu ilgtspējīgu finansējumu sieviešu specializētajām NVO. Lai gan var likties, ka tā ir resursu problēma, sabiedriskais labums no ieguldījumiem var būtiski samazināt izmaksas ilgtermiņā.
11. Izpētīt iespējas palielināt esošo specializēto palīdzības tālrunu kapacitāti, lai varētu nodrošināt integrētu valsts mēroga pakalpojumu 24/7 (visiem no VPS cietušajām).
12. Izmantot palīdzības līniju kā centrālo kontaktpunktu visiem VPS un VĢ pakalpojumiem visā Latvijā, lai palīdzētu tīkla veidošanā.
13. Apsvērt iespēju izmantot dažas no esošajām, nespecializētajām mītnēm, lai tās pārveidotu par specializētas patversmes vietām, izmantojot sieviešu NVO zināšanas Latvijā un citās partnervalstīs. Ir svarīgi nodrošināt, lai no VPS un VĢ cietušo personu izmitināšanas vietas darbotos saskaņā ar obligāto standartu prasībām un tās vadītu apmācīti speciālisti.
14. Apsvērt, kā pašreizējo valsts rehabilitācijas pakalpojumu modeli varētu pielāgot, lai sniegtu pietiekamu atbalstu no VPS un VĢ cietušām personām. Tas būtu jānodrošina, ņemot vērā cietušā vajadzības un riskus, izmantojot speciāli apmācītu VPS un VĢ personālu, un tam jādarbojas saskaņā ar obligātajiem standartiem.
15. Apsvērt, kā to var īstenot specializētos, tikai sievietēm paredzētos centros, kas ir daļa no visaptveroša un integrēta piedāvājuma visu VPS veidu cietušajām personām.
16. Steidzami jānodrošina specializētus pakalpojumus no seksuālās vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas cietušajām personām, kas ietver ne tikai specializētas tiesu medicīnas ekspertīzes, bet arī interešu aizstāvību un psiholoģisko palīdzību, ņemot vērā dzimumu līdztiesības aspektu un nodrošinot drošu vietu cietušajiem. Tai vajadzētu būt prioritātei valsts rīcības plānā specializēto pakalpojumu nodrošināšanai VPS un VĢ jomā Latvijā.
17. Izveidot darba grupu, kurā iekļautu attiecīgās iestādes, tostarp sabiedrības veselības un Tieslietu, kā arī specializētas NVO, lai novērstu pakalpojumu nepietiekamības problēmu.

Atsauces

Ministru kabinets (2018). Ministru kabineta rīkojums ar sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas plānu 2018.-2020. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/300170-par-sieviesu-un-viriesu-vienlidzigu-tiesibu-un-iespeju-veicinasanas-planu-20182020-gadam>

Centrālā statistikas pārvalde (2020). Dzimumu līdztiesības indikatori: vardarbība. Pieejams: https://www.csb.gov.lv/lv/dzimumu-lidztiesiba/Likumparkapumi_vardarbiba

Centro Rural Joven Vida (2018), *Breaking the Cycle: Good practice guide on combatting violence against women, Spain*.

Centrs MARTA (2018), 2018. gada pārskats. Pieejams angļu valodā: http://www.marta.lv/docs/1283/2019/Marta_GP_ENG_2018.pdf

Council of Europe (2008), *Combating violence against women: minimum standards for support services*.

Council of Europe (2011), *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*.

Council of Europe (2020). *Advancing towards the ratification and implementation of the Istanbul Convention: good practices from states parties*.

Council of Europe (2017), *GREVIO Baseline Evaluation Report Austria*.

Emprove (2016), *Best practice in the fight against domestic violence: Europe & the United states*. Pieejams: www.emproveproject.eu

European Commission (2016). *Gender-based violence. Eurobarometer*. Pieejams: <https://ec.europa.eu/com-frontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2115>

European Commission (2019). *Public opinion on the police*. Pieejams: <https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/lineChart/themeKy/18/groupKy/88/savFile/927>

European Institute for Gender Equality (2015). *Preventing domestic violence: Good practices*. <https://eige.europa.eu/publications/preventing-domestic-violence-good-practices>

European Institute for Gender Equality (2016). Administrative data collection on violence against women: Good practices. Pieejams: <https://eige.europa.eu/publications/administrative-data-collection-violence-against-women-good-practices>

European Institute for Gender Equality (2018), *Data collection on intimate partner violence by the police and justice sectors: Latvia*. Pieejams: <https://eige.europa.eu/publications/data-collection-intimate-partner-violence-police-and-justice-sectors-latvia>

European Union Agency for Fundamental Rights (2014), *Violence against women: an EU-wide survey*. Pieejams: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

Guedes A, Bott S, Garcia-Moreno C, Colombini M, (2016). *Bridging the Gaps: A global review of intersections of violence against women and violence against children*. Global Health Action, Volume 9:1.

Labklājības ministrija (2008). Programma vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.–2011. gadam. Pieejams: polsis.mk.gov.lv/documents/2754

Labklājības ministrija (2019). Projekta "Soli tuvāk: Kopienas vienotā atbilde uz vardarbības pret sievietēm gadījumiem" rezultāti. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/projekts-soli-tuvak-kopienas-vienota-atbilde-uz-var darbibas-pret-sievietem-gadijumiem>

NHS England (2018). *Strategic direction for sexual assault and abuse services: Lifelong care for victims and survivors 2018 – 2023*. Pieejams: <https://www.england.nhs.uk/wp-content/uploads/2018/04/strategic-direction-sexual-assault-and-abuse-services.pdf>

SAFEGE Baltija (2018). Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. – 2017.gadam ex-post novērtējums. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/GIMENE_GALA_formatets_FINAL_PDF.pdf

Sesar, K. (2013). *Istraživanje o uzrocima nasilja u porodici u Federaciji BiH* [Research on the causes of domestic violence in Federation BiH], Gender Centar, Sarajevo.

SKDS (2018). *Pētījums "Izpratnes veidošanas kampaņa par nulles toleranci attiecībā uz vardarbību pret sievietēm "Vardarbībai patik klusums""* Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/atskaite_lm_042018_iesniegta.pdf

UN Women (2018), *NAP on Combating Violence against Women and Measures to be Implemented for Combating Violence against Women and Domestic Violence and Protection of Victims (Survivors) for 2018-2020*

UN Women (2019) *Good practices in responding to domestic violence: a comparative study*. UN Women: Sarajevo.

LV portals (2020). Vardarbība ģimenē skaitļos. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/315707-var darbiba-gimene-skaitlos-2020>

WAVE – Women Against Violence Europe (2019), *WAVE Country Report 2019: The Situation of Women's Specialist Support Services in Europe*. Pieejams: <https://www.wave-network.org/2019/12/30/wave-country-report-2019/>

Women's Resource Centre (2011), *Hidden Value: Demonstrating the extraordinary impact of women's voluntary and community organisations*. Pieejams angļu valodā: <https://www.wrc.org.uk/hidden-value-demonstrating-the-extraordinary-impact-of-womens-voluntary-community-organisations-2011>

World Health Organisation (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Pieejams angļu valodā: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625>

NHS England (2018). *Strategic direction for sexual assault and abuse services: Lifelong care for victims and survivors 2018 – 2023*. Available: <https://www.england.nhs.uk/wp-content/uploads/2018/04/strategic-direction-sexual-assault-and-abuse-services.pdf>

SAFEGE Baltija (2018). Ex-post Assessment of the National Family Policy Guidelines 2011-2017 [Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. – 2017.gadam ex-post novērtējums.] Available (in Latvian): http://www.lm.gov.lv/upload/GIMENE_GALA_formatets_FINAL_PDF.pdf

Sesar, K. (2013). *Istraživanje o uzrocima nasilja u porodici u Federaciji BiH* [Research on the causes of domestic violence in Federation BiH], Gender Centar, Sarajevo.

SKDS (2018). *Survey on tolerance of gender-based violence*. Available (in Latvian): http://www.lm.gov.lv/upload/atskaite_lm_042018_iesniegta.pdf

UN Women (2018), *NAP on Combating Violence against Women and Measures to be Implemented for Combating Violence against Women and Domestic Violence and Protection of Victims (Survivors) for 2018-2020*

UN Women (2019) *Good practices in responding to domestic violence: a comparative study*. UN Women: Sarajevo.

LV portal (2020). Domestic violence in numbers [Vardarbība ģimenē skaitļos] Available (in Latvian): <https://lvportals.lv/skaidrojumi/315707-vardarbiba-gimene-skaitlos-2020>

WAVE – Women Against Violence Europe (2019), *WAVE Country Report 2019: The Situation of Women's Specialist Support Services in Europe*. Available: <https://www.wave-network.org/2019/12/30/wave-country-report-2019/>

Women's Resource Centre (2011), *Hidden Value: Demonstrating the extraordinary impact of women's voluntary and community organisations*. Available online at: <https://www.wrc.org.uk/hidden-value-demonstrating-the-extraordinary-impact-of-womens-voluntary-community-organisations-2011>

World Health Organisation (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Available at: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625>

www.coe.int

Eiropas Padome ir Eiropas vadošā cilvēktiesību organizācija. Tajā apvienojušās 47 valstis, tostarp visas Eiropas Savienības dalībvalstis. Visas Eiropas Padomes dalībvalstis ir parakstījušas Eiropas Cilvēktiesību konvenciju - līgumu, kurš radīts, lai aizsargātu cilvēktiesības, demokrātiju un tiesiskumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa pārbauda šīs Konvencijas īstenošanu dalībvalstīs.